

દાતરકું વારતા.

જેયા આપણા જુવાનયાના હંગ !

પારસી જુવાનયાઓની રચાઈ અને સુરખા
દેના ચીતાર આપનારી, તથા બરથાગેએ
જુવાનીના વખતમાં પોતાની બલા મા
ગરબો સાથે બેઠેલાં પાછલથી
નીપજતા સંસારી ગરકાયદા
દરજાવનારી

નવાજખાઈ અને અદલશાહની
સંસારી રમુજ વારતા.

આ વારતા એ ૧૮૮૨થી નવેમ્બર ૧૮૮૨
સુધીનાં “દાતરકું” પત્રના અંકોમાં
આહુ પ્રગટ થઈ હતી.

મુંબઈ:

મુંબઈ સમાચાર છાપખાનામાં
માણિકજી બરજેરજી મીનાગેહર દ્વારા છાપાયું છે.

સને ૧૮૮૨.

દાતરડું વારતા. ૨૦૬૦

જેયા આપણા જુવાનયાના હંગ !

પારસી જુવાનયાઓની ટચાકી અને મુરખા-
ઈનો આતાર આપનારી, તથા ભરથાડોએ
જુવાનીના વખતમાં પોતાની બત્તી મો-
હરદારો સામે બેઠેલી રહેતાં પાછલથી
નીપજતા સંસારી ગેરફાયદા
દરજાવનારી

નવાજખાઈ અને અદલશાહની
સંસારી રમુજ વારતા.

આ વારતા મેં ૧૮૮૨થી નવેમ્બર ૧૮૮૨
સુધીનાં “દાતરડું” પત્રના અંકોમાં
આલુ પ્રગટ થઈ હતી.

મું બ ઈ :

મુંબઈ સમાચાર છાપખાનામાં
માણેકજી બરબેરજી મીનાચેહર ફોનલખાએ
છાપયું છે.

સને ૧૮૮૨.

ખુલાસો.

આ ચોપડીમાં સમાયલી વારતા, ૨ મુજબ “ દાતરડું ” પત્રમાં મેં ૧૮૮૨ થી નવેમ્બર ૧૮૮૨ સુધીના જુદા જુદા ૨૭ અંકોમાં કટકે કટકે છપાઇને પુરી થઈ હતી. હમો જોઇને ખુશી છીએ કે, દાતરડુંમાંની આગલી સંસારી વારતાઓની પેઠે આ વારતા પણ કુટુંબોમાં બહુ માનીતી થઇ પડી છે; અને તેથી આ ચોપડીને તેઓથી સારો આવકાર મલવાની વકો હમો રાખ્યે છીએ. એ વારતામાં, એક શીખેલી અને શ્યાણી સ્ત્રી પોતાનાં સાસરં અને વરને સંભાલવા તથા મુખી કરવાની સઘલી કોશેશ કરે છે; પણ એક તરફ, મુરખ અને અધુરી કેલવાણીનો જુવાનયો ભરતાર તેની ખુબી ન સમજતાં તેનાથી તદ્દન ઉલટીજ રીતે વરતે છે. તેનું સવભાવીક પરોણામ એ નીપજે છે કે, અંતે તેઓ એક બીજાંથી જુદાં પડે છે; તેમાં સ્ત્રી પોતાનાં ડહાપણ, સાવચેતી અને સલુકા-ધથી પોતાને અને પોતાનાં બચાં છોકરાંને

પાયમાલ થતાં બચાવી શકે છે, અને મરદ
પોતાની ગરૂરી, કમચકલ અને હસમખો-
રાંથી રખડી મરે છે. પારસી સંસારમાં દી-
સની ખરાબીઓમાં આ જાતની પણ એક
છે; અને તેને દુર કરવાની નેમથી તેનું
એક નાનું સરખું ચીત્ર આ વારતામાં
આપ્યું છે.

મુંબઈ, મુંબઈ સમાચાર આજીસ, }
નવેમ્બર સને ૧૮૮૨ }

માણિકજી બરબેરજી,

મુંબઈ સમાચારના માલિક.

દાતરકું વારતા.

જેયા આપણા જીવાનયાના હંગ!

નવાજ્યાહ હજુ તો એક રમતયાજ બા-
લકી હતી, અને પોતાનાં માઆપની માયામાં
લાડથી ઊંચરતી હતી, તયારથીજ તેણી સાસરાં
મજવવાનાં છપલા દેતી હતી. લગનની ખરી
મતલબનો હજુ તો તેણીને સપના પણ નહી
હતો, અને લગનની કીરયાને તેણી એક આ-
હ્યાહના દેખાવ બરાબર સમજતી હતી, તયાર-
થીજ તેણી પોતાને પરણાવવા માટે પોતાનાં
પયારાં માયજી પાસે હાંકરો કરી કરીને કાકલુદી ક-
રતી હતી. તેણીનો એ હાંકરો તેણીની સાત આઠ
વરસની ઊમરથી વહી વધતો ગયો હતો. તેણી
તે વેત્તાએ એવુંજ સમજતી હતી કે, છોકરી
પરણીને સાસરે ગઈ એટલે પરવારી ગઈ, અને
દુનયામાં છોકરી માટે જે ઘણામાં ઘણું થવું
જોઈયે તે સઘલું થઈ ચુકું. આપણાં લોકોમાં
ઘણાંખરાં માઆપો છોકરાં પરણાવવામાં બારે
મોઠાઈ અને ઉકમાઈ માનેછે. છોકરાં પરણીને
સુખી થાવો કે દુખી, તેઓ બરકમાં પડો કે

અગનમાં, તેનો વીચાર ન કરતાં તેઓ, પોતા પાસે “ ચાંચરની ચરખી ” થતાંજ અને કારજની સેહલાઈ દેખાતાજ આંખ વીચારે, જ્યાં ગમે ત્યાં અને જોની ગમે તેની સાથે, છોકરાંને હોમાવી દેઈ, પછી “ સુરદાં બેહશત બંધો કે દોજખ. ” પોતાના શોક આગલ છોકરાઓનાં સુખને તેઓ ભાગમાં આપવાને અચકાતા નથી, અને પોતે મોટાઈ પાઠવા માટે જાણે પોતાનાં બચાંને તેઓ કામતમાં આપેછે. મા-બાપની એવી વજણ અને કિતેજરી જોતાં કેટલાંક છોકરાં, જેઓ જાતે ચળરાક અને હાંસીલાં હોયછે, તેઓ પણ બચપણથીજ સાસરાંની વાતને મોટી માની લેછે, અને પોતાનાં લગન માટે ભારે ચટાપટી દેખાડે-જ. એવી જાનટ છોકરા કરતાં છોકરીમાં વધારે જોવામા આવેછે.

આપણી નવાજખાઈ એમાંનીજ એક છોકરી હતી, અને પોતાના માતાજીને હંમેશા લગન સગનની વાતમાં માજ અને મોટાઈ લેતાં જોઈને તેણી પોતે પણ સાસરાં માટે બચપણથી ચારતા કરતી હતી. પોતાનાં મા સુનાંમાયને લોકનાં છોકરાંનાં કારજમાં ભાગ લેતાં તથા સગાંવહાલાંનાં છોકરાંનાં લગનની સાજવાગી કરતાં તેણીએ વારંવાર જોયાં હતાં. પોતાનાં ઘરમાંના ભરબાડનોની એકથી વધુ

છોકરીઓને પરણીને પરવારી ગયલી તથા સાસરે જવામાં મગફરી લેતી તેણીએ જોઈ હતી. કેટલીએક માઠી ઈમર સુધી પરણ્યા વગર રહી ગયલી છોકરીઓનાં માઆપના બલાપો તથા હાથ અફસોસ તેણીએ સાંભળ્યાં હતાં. પોતાનાં માયનાં જીવેજનનાં સહી આંદણ્યાઈ વારંવાર મલવા આવીને નવાજ્યાઈનું “માયુ ઘોષ નાખવાને” ઉતાવલ બલકે ધાસો કરતાં, તથા “છોકરીની જાત તે બિરડાની જાત,” “છોકરી સાસરે રૂડી” અને “હાથી દરબારમાં શામિ,” એવી એવી શીલસુશી સમજાવતાં, તે તેણીનાં ધયાનમાં મજબૂત રીતે ઠસી ગયલું હતું. પોતાનાં મા “દુર બેસતાં” તે વેલા બિંચતલયે “દુર બેઠેલાં” ચીઠ્ઠેહાલ બધરાંઓનું પ્રદરશન તેણી હાલતાં ને આજતાં જોતી હતી; અને તેથી હાલતમાં આવતી કુમારી છોકરીઓને માટે તેમનાં માંડાં ઉપરજ, તેમનાં સાસરાં નહીં મલવાનો બલાપો તથા ધાસતી તેણીઓની માય માસીઓ દેખાડતી, તે તેણીનાં ધયાનમાં હતી. પોતાનાં માસીની દીકરીની અધરણીની મજાલ તેણીએ ભોગવી હતી, અને તે અધરણીના દોહડસેરયા લાડવાનો સગન ભરયો સવાદ તેણીએ આપ્યો હતો. સુવાવડી બધરીઓની ઘોલકીવાલા હરતેખાની પરદા

અંદર તેણી પોતાના મા સાથ ઘણીવાર મેઠી હતી, અને તેથી બધાં જણવાની મોટાઈના ઉસકેરનારા ખ્યાલો તેણીના કુમત્રાં મગજમાં બેઠા હતા, એ સઘજા બનાવો તથા દેખાવોનો ધ્યાપ નવાજ્યાઈનાં નાજુક ભિજાંમાં ઘણો મજબુતપણે લાગુ પડ્યો હતો, અને તેથી સવભાવીક રીતે તેથી હાલતમાં પોતે આવવાની હોંસ તેણીનામાં અચપણથી ઊતપન થઈ હતી. અને જ્યારે તેણીને લાગતું કે એ સઘજું લગનના સંબંધમાં બને છે, ત્યારે તેણી પરણવાને વધારે અને વધારે આતુર બનતી હતી. તેણી જાતે ખુબસુરત, મજબુત, આજાક, શ્યાણી અને ઘેરની “વગસગ”ની છોકરી હતી; અને તેથી માત્ર પરણવાનો ખાલી ઓરો કરીનેજ રેહતી નહી, પણ તેને માટે પોતે પોતાની ખાજક બુધી પ્રમાણે શોધ ખોજ કરતી, અને પોતાનાં માખાપને પોતાની ટુક સમજ શકતી પ્રમાણે સલાહ પણ આપતી. પણ મોઢે ભાયગે તેણી એવા વખતમાં આવી પડી હતી, કે જે વેલા છોકરીઓના ઊઠાવ થવા ભારી પડતા, અને છતે છોકરે છોકરાઓનો દુકાલ આજતો. તેથી જેમ જેમ નવાજ્યાઈ સાસરાં મેલવવાને અધીરી પડતી તેમ તેમ સાસરાં તેનાયો ભડકાને આધાં નાહાસતાં. તોપણ

તેણીનાં માથે લગન શોધવામાં, લગન કરવામાં તેમજ લગન આવવામાં જાણીતાં હતાં, અને તે જોડે પાંચ સાત કારજ કરનારા અધ્યાપકો તથા ગોરાણીઓ સાથે પીછાણુ ધરાવતાં હતાં, તેથી અસુરેથી પણ તેણી પોતાની ડાહી દીકરી નવાજખાઈનું સાસરું શોધી કહાડવામાં પાર પડ્યાં; તથા વલખખટ જોશીએ આપેલાં શુભ મુહુરતે મોટી ધામધુમ સાથે તેણીના “ઓખા છાંટી” આપ્યા; અને નવાજખાઈ પોતાની આઠ વરસનાં બચ્ચણની મારાદ, ખીજાં આઠ વરસ રહીને એટલે સોલમે વરસે પામીને હસતી રમતી સાસરે સધાવી.

જ્યારે સાસરાંની શોકીન નવાજખાઈ પરણીને સાસરે ઘેર ગઈ ત્યારે તેણીનું દીલ હરખથી ફેટલું ઉભરાયું હશે, તેનો ખ્યાલ પાંચનારી બાળુઓ સેહેજમાં કરી શકશે. હશે તો દુકમાં એટલુંજ જણાવયે છીએ કે, નવાજખાઈએ સાસરા જીવરમાં પગ મેલતાજ એવું માની લીધું કે, હવે સંસારનાં સરવે સુખ મારા પગ આગલ આવી પડ્યાં છે, અને મહારાણી વીક્ટોરિયા કરતાં હવે હું માત્ર એકજ પગઠયું હેઠલ છું. તેણીનાં મનમાં એવું આવ્યું કે, હવે હું મોટી બહરી થઈ, ઘેરની ધણવાણી થઈ, અને સંસારની રાણી થઈ; સુખ અને

દોલત હવે મારે ઘેર બેઠાં આવશે; એક વરસ-
માં હું બચાંગી માય થવશ, અને તે પછી વલી
મોટાંમાય થઈ પડશ; હું પરણી-હવે બાપી શું
રહ્યું ! મને સાસરાં મલયાં-હવે ખીજી શું
જોઈએ ! હું વર પામી-હવે હું થઈ ! આ અ-
ને એના ખીજી વીચારાએ, નીરદોષ ખીચારી
નવાજખાઈને થોડો વખત જાગે દીવાની બ-
નાવી જિલો પણ નહીં. તેણી હજી દાસી સમ-
જતી છે, અને સાસરયાંના સંકટ તથા સંસાર
ના મુશ્કેલીના તેણીને કશા અનુભવ નથી.
તથા એના વીચાર કરવામાં તેણી માઠી ખુલ્લ
કરે છે. એ ખુલ્લ તેણીએ થોડાજ વખતમાં જો-
ઈ; અને સાસરાં ઘેરને તે જ સુખનો બંડાર
સમજતી હતી, તે જોપર મુશ્કેલીના સરખ બો-
લો ધીરે ધીરે તેણીની નજરે પડ્યો.

વાંચનારી બાનુએ અહીં ખચીત એ-
વોજ વીચાર કરશે કે, ખીચારી નવાજખાઈનો
સાસુ કમજત હશે, અને તે પોતાની વહુને
“ધાણુ” ખાવા દેતી નહીં હશે. પણ તેમ
નથી. નવાજખાઈનાં સાસુ મીઠીખાઈ તથા
સસરા મેહરવાનજ જોડે સાધારણ શક્તી ત-
થા સાધારણ સમજનાં છે, તોપણ તેઓ જા-
તે બલાં માણસો છે, અને વહુને પોતાની દી-
કરી ખરાખર ગણી પોતાથી બનવું અને

પોતાના અસલી વીચાર મુજબનું દરેક મુખ્ય આપવાની કોશિશ કરે છે. ત્યારે શું નવાજ-ખાઈની નરણુ કમળત છે ? ના, તે પણ નહીં. નવાજખાઈની એકપુરો નરણુ વીરખાઈનું હજી કાચી અને નવાજખાઈનાં કરતાં પણ બે વ-રસ જાની છે, અને તેઓ ખંતેના વીચાર ત-થા સવભાવ એકમેકને મલતા હોવાથી તેણી-ઓ સંપ અને પ્રીતીયાં હલી મલીને ચાલે છે.

ત્યારે છેલ્લે આપણી નજર નવાજખાઈ-ના વર ઉપર જાય છે. આપણે તેની પીછાણુ કરવે. નવાજખાઈનો વર અદલશાહ અઢાર વરસની ખીલવી વયનો એક ગખર જવાન છે. તે જમાનાનાં આપણા જીવાનયાઓમાંનો એક અને તેનો સરસ નમુનો છે. તે જાતે મ-જબૂત અને દેખાવલો છે અને તે સાથે જખરો એશકો છે. તે જાતે ચાલાક છે, અને વલી અભયાસી છે. તે હજી સકુલમાં જાય છે, અ-ને પેરતાનો અભયાસ આગલ વધારે છે. પણ અભયાસનાં કરતાં બી તેની વલણુ મોજમજાહુ અને રમત ગમત તરફ વધુ છે; અને તેથી તે એક નાનો સરખો માટીડાનું થયલો છતાં હજી મેટરીક્યુલેશન પરીક્ષામાં પસાર થઈ શક-તો નથી. મા આપનો તે “ નવાઈ ઓવાઈનો ” અને “ શી શી સખવીએ છવાડેલો ” તથા

“લોહડાંના ચખ્ખા ચાવીને મોટો કીધેલો” લાડો છોડે છે, નથી તેઓ તેની ઉપર કશું દબાણ ન રાખતાં ટાંકોમોટો રાખીને અને ભાઈ બાપુ ફરીનજ ચલાવી લે છે. દુકમાં આપણે જુવાનગેત અદલ હાથ માટીડાપણું રાખી બાંધીએ નથી. તે ડાહ્યા દોહરા માટીડા છ કરતા એક રમતયાલ છોકરાને વધારે મલતો આવે છે. અને વાંચનારી બાનુઓ એવી કીસમના આપણા જમાનાના જુવાનયા ડગલે ને પગલે જોતી રહે છે, એટલે અદલ વીથે વધુ વીસતારીને હાંમે તેમની ધીરજ ઉપર લાભ લેતા નથી.

નવાજબાહ અને તેણીના વર અદલ-શાહના સવભાવ અને રીતભાંતનું જે દુક સ્ત્રી હાંમે ઉપર આપણું છે તે ઉપરથી વાંચનારી બાનુઓ સમજી શકશે કે, નવાજબાહ સાસરાનાં સુખનો વીચાર કરવામાં ઠગાઈ કેમ જ્યારે નવાજબાહ સાસરે રહીને વડુ પાણું ખજવવાની તથા વર સાથે મલી બિજા-ધને ઘરખારનાં સુખ ભોગવવાની બિજા અને હાંસમાં દટાઈ રહેલી છે, ત્યારે અદલ તેનો વીચારખી કરતો નથી. તે નવાજબાહ સાથે સુખગુજ કરતો નહીં તો નહીજ, પણ તેણી સાથે સાદી વાતચીત કરવાનીખી ઝાઝી દરકાર કરતો નથી. તે દીવસનો મોટો ભાગ સફુલ

જોશ આપણા જીવાનથાના ઢંગ ! ૯

અને મેદાન મત્તી બાહિર ગુજારે છે-સફળ જાણે તેનું મહીરું ધર અને મેદાન સાસરું છે. અને તે જ્યારેખી ધરમાં હોય છે ત્યારે ચોપડા ચોપડામાં માધુ જોસી લેસન કહે છે અને વારતા વાંચે છે, અને તેમથી જરાખી દુરસત મત્તી કે કોઈ કોઈ જાતની છોકરવાદી રમત કરવામાં દમ બાંધીને રોકાય છે. વત્તી તે પોતાની દુરસતના વખતનો કેટલોક ભાગ, દોસત આશનાઓ સાથે ગપા ટપા ચલાવવામાં અને તેઓનાં ધરખારની ખબર લેવામાં કહાડે છે. તેના દરદોસતદારે પણ કંઈ એક યા બેજ નથી. મોડલે મોડલે અને ઓરડે ઓરડે તેના દોસતો છે, જો એ પણ તેની પેંડેજ ધણી ખરા ધરખારના લીલા છે. જે ગણગોઠ પોતાની મોડરદાર સાથે કરવી જોઈએ, તે અદલ પોતાના એવા દોસત આશનાઓ સાથે કરે છે, અને જોલો ધરપર તે પોતાનાં ધરપર થતો નથી તેટલો તેમનાં ધર અને બચ્ચાં છોકરાંપર થાય છે જાણે દોસતોજ પોતાની બહારી હોય અને બધો ભવ તેમનોજ સાથે કહાડવાનો હોય ! પોતાનું ધર કેમ ચાલે છે, ગુજરાન મોટે બાવા અને માયજીના જીવ કેવા સોંકે ઓલવાય છે, અને બહારી મરે છે કે જીવે છે, તે તેની બલા પણ જાણવી નથી. તેની આ

રીતભાત નવાજખાઈને એક આફત સરખા લાગે છે, તેમાં જ્યારે પોતે અદલને બોલાવવાની તથા તેની સાથે રમત ગમત કરવાની વાત કરે છે અને અદલના પથર સરીખાં દીલ ઊપરના ન પાણીની પેઠે ધૂલી જતા છે, ત્યારે તો બીચારી નવાજખાઈના બારેબાર વાગી જાય છે. એવી હાલત થોડાક વખત તો તેણીએ “હથે થથે” કરીને લઈ ચલાવી. પ્રથમ તેણીએ એવું માની લઈને ધીરજ પકડી કે, અદલ ગમે એવા મોટા છે પણ હથુ વર તરીકે તેવણુ નવાસવા છે, તેથી બહારી સાથ છુટ્યાં કામ લેવાને શરમાતા હથે; અને તેથી આત્મે નહીં તો કાલે, મહીને નહીં તો એ મહીને પણ સમજથે. પણ વખત જતાંબી જ્યારે તેમનામાં કશા ફેરફાર થયો નહીં ત્યારે નવાજખાઈ તેપર જાંબીરપણે વીચાર કરવા લાગી, અને પોતે જાતે શોધક બુધ્ધીની હતી તેથી પોતાના વરને કેમ વશ કરવો તેના ઉપાયો શોધવા પડી.

એક દહાડે સાંહાંતે તેણી એજ વીચારમાં દલગીર દીલે બેસીને અદલ માટે કાલર ગુંડે છે તેવામાં, દાદર બાંજ નાએ અને ધરતી ધુનવે તેવી રીતે ધમધમ કરતા આપણા અદલશાહ માલપર ચડી આવવા, અને પોતાના હા-

થમાં એક નાની કાનસરટીના હતી તેનો એકાદ “ટ્યુન” ખગડી ગયેલો હોવાથી તે સુધારવા બાબતે. તેવણુ એવા તો જાડાં ધ્યાનથી તે મહાભારત કામ પાછલ લાગી ગયા કે નવાજબાઈ તરફ જરા નજર નાખવાની પણ તેમને તક મળી નહીં. તોપણ નવાજબાઈને તો તેમને જોતાંજ નવેસરથી હરખ છુટો. તેણી ત્ર પોતાની જગાપરથી બીઠી કાલર પડતો મેલી અદલનો હાથ પેલી કાનસરટીના જોડેજ પકડી હસતે માંડે બોલી—“પયારા અદલ ! ભભરં આજે આપ્પા દહારાના કણાં ગીઆતા ? આજે તો હસકુલની છુટી છે; તેવે દહારે તો ઘરમે જરા પગ ઠર રાખો તારું. આખઈ રેહા વર થઈને બાઈરીની ખખર એમ લેતોય કે, કેલેવોની મરં ?”

અદલશાહ—(નવાજબાઈ તરફ પીઠ કરીને) છટ છટ છટ ! ખસતી રેહ અહીંથી. મારી-કાનસરટીના ખગડી જશે તો મારે જીવ જતો રેહશે.

નવાજબાઈ—પયારા, હવે એ કાનસરટીના વાજાં ને સીસોલી તમે નાખી દેવો; હવે તો મરં તમારે ઘેર દીકરો આવશે તે કાનસરટીનોએ રમશે. તમે તો આખઈ રેહા હવે માટીડા થાયા.

અદલ-માઠીડા યાયા તે વાસતે રમી નહીં ! તયારે હજનમત કરે કે ?

નવાજ-નહીં કે, હજનમત શું બલીય ? માઠીડા યયા તે વરનો બધો કારભાર ચલાવે; ખચાં દેવદાંની દેખાંખ રાખે; ધણુવાણી સાથ ખેસીને સુખ દુખની વાત કરે; અને—

અદલ-ચાલો વાઈં એમ તો એમ. હુ-મેખી જયારે ખરેખરા માઠીડા થઈશું તયારે એવી કડાકુટ કરોશું.

નવાજ-એવાય ! અદલ, તયારે તમે શું બાવાજના બુચા છેવો કે મરું ? બોલતાં જરા શરમાતાખો નહીં જો. ફેડતી આવ રાજીં આગણુંસ વીસ વરસની બરતીમાં આયા. ને કેહજે હું તો માઠીડો નથી ! જુવોની પેલી મારો સડી શીરીનખાઈનો વર અખઈ રહ્યો તમારીજ બુણનો છે ને ખોદા સલામત રાખે તો ખે છેાકરંતો બાપ થયોય.

અદલ-એહોહો ! ચણાનાં ગ્રાડપરથી ટુટી પડ્યો ! કરમના ભાગ તે અભાગયાના, કે નાની ઊમરથી એવી પીડામાં પરંચો. જાજ મુ-રખ, મને શરમ લાગે એવી વાત નાં કર.

નવાજ-નહીં અદલ, તમે બુલ કરોય. હું બોલુંચ તે વાજખી છે; એ વાતથી તમાએ શરમાવું નહીં જોઈયે, પણ હાથમાં આએ રમ-

કહું લઈ ચેરાં કહારાચ તેથી તો ખરેખર શર-
માયું જાઈયે. ચાલો મરું હવે એ મુવાંપર
આપ ને બિચું ના તાણુયા કરો; એને હાથ-
માંથી નાખી દેવો, ને બે ધરી મારી સાંચે પેસીને
વાત કરો. મારાં દીનમાં વાતનાં બધાં ગારાં
બરેલાં છે, તે તમારી આગલ ખાલી કરશ તો-
જ મારો જીવ નચીનાઈ પામશે.

નવાજબાઈનો આટલી સમજવટ છતાં
અદલે જ્યારે કાનસરદીનામાથી ધવાન બાહર
કહાડયું નહીં, ત્યારે તેણીએ અરધા ચુસા
અને અરધી રમુજમાં તેના હાથમાંથી તે લઈને
ફેંકી દીધી. તેથી અદલ એટલો તો તાતોવો-
જો થઈ ગયો કે તે નવાજબાઈને જાણે મારી
પાડત. પણ નહીં. તે જ્યારે રમતવાલ છે એ-
ટલો ધાતકી નથી. એર તે ભોલો અને નરમ
દીલનો છે. તેથી પોતાને લાગેલો ચુસો તેણે
ધરાધર પગો અફાડીને તથા ટેમજપર હાથે
ઠોકીનેજ કહાડયો; અને નવાજબાઈ સામે
માત્ર મોડેલાજ બખારતો બિભે દાદરે ઊતરી
લેવટાની પેઠે ફરતો ચટકતો બાહર નીકળી-
ચાલ્યો. આ વેલા તેનાં મા મોઠીઆઈ રાંધણી-
માં કંઈ કામમાં રાકાયલાં હતાં, તેવણુ એ ધપ-
કારો સાંભલયાથી ધસકો ખાઈ પડ્યા. તેવણુને
એવું લાગું કે, જાણે આખો માલ ટુટી પડ્યો.

તંથી તેવણુ અવેરાં બહુવરાં બની લાગલાં ન-
વાજ્યાઈ આગલ આવયાં, અને પુછપરછ
કરતાં સઘડી પાત. જેમ બની હતી તેમ સાચે
સાચા તેણીએ પોતાનાં સાસુને કહી દીધી. તે
માંબ તવાજ સાસુજી ટચંકા કરી બોલયાં—“વા-
યવાય ! તાજાં, એમ તે કંઈ માટીડા સાથે કર-
વાનું હોય ? મારો દીકરો ઠાકિલાપરાકિલા બે
ધરી ધરમે આવે તારે, માય, તું એમ પટપટારો
કરી તેની મદદનો જીવ ના ઉકલાવ. હજી તો તે
જી ભરાયો ઊછલતો ને કુમલો છે, તો તેને
ટાફાડો મીઠો રાખીયે કે એકદમ ભરકાવીને ન-
હસારી મેલયે ?” તવાજ્યાઈને પોતાની સા-
સુનો આ ઠપકો દુખપર ડામ સરજો થઈ પડ-
યા. અને તેણીનાં એટલાં તો પાકી ગયાં કે
અદલ ઉપરનો સઘડો કેડર તેનાં માય ઉપર
કડાડત. પણ નહી. તેણીએ શયાણુપણુ વાપરોને
વધારે તોર જોર કરવાના અપ્પાડા કીધા અને
માત્ર એટલુંજ બોલીને પટાવણું કે, “પણ સા-
સુજી, એમ આરં કાંય બોલાય ને દીકરાંની
એવ ઠાંકવા મને કાય નકામી સંતાપોય ? ત-
મારા છોકરા વાછરડા કંઈ ઊતા કે ભરકયા ?
ને હું કંઈ તેવણુની મદદને કરડવા બખવા
જાતીતી કે તેવણુ ખીફીને નાહસી ગીવા ? હું
તો એર તેવણુનું દીલ રીજવવા ગઈ. તેમાંથી

તેવણુ ગલે પડવાનું બહાનું પકડીને સટ્ટી ગી-
યા તેમાં મારી શું તકસીર ? એ તો અદલશાહ
ને જેવું ભાવતું તેવું વધદે ફરમાવયું.”

નવાજખાઇનો ગુસો અને તકરર એ
લાં તો વાજખાં હતાં કે, તેની મામે કંઈ પણ
વધુ બોલવામાં તેણીનાં સાસુએ ડાહપણુ જોયું
નહી. તેવણે યુકતીથી પાત ફેરવી નાખી અને
નવાજખાઇને પતાવી તયાંથી પાછાં ગયાં. પણ
ઉપલા બનાવથી સવભાવીક રીતે નવાજખાઇને
બહુજ દુખ લાગુ હતું. તેથી તેણીની આંખ-
માંથી ખરેખર આંસુ ટપકયાં, અને કેટલોક વ-
ખત મુઠ્ઠી કામકાજ પડતું મેલી તેણીએ એ-
નાએજ વીચાર મનમાં ઘોલયા કીધો. તેમાં
અંતે તેણી એવા ઠેરાવ ઉપર આવી કે, અદલ
જયારે છેકજ લોકાઇ દેખાડે છે તયારે મારે
પણુ તેને થોડો વખત મચક દેવું નહી, એટલે
પોતાની મેલે તે ડોકાણે આવશે. કેહવત છે
કે, વાલયાં નહી વલે તે હારયાં વલે. પણ ન-
વાજખાઇનો આ ઠેરાવ ધાસનાં બલતાં સરખો
હતો. તે ઝાઝો વખત ટકી શક્યો નહી. તે-
ણીનું દીલ અતીશે માયાલું છે, અને વર સાથ
મુજગુજ કરવાનો અભખરો તેણીનામાં બચ-
પણુનો જડ ધાલી ખોલો છે. તેથી રાત પડતાં
અદલશાહ જોવા બાહરથી ઘરમાં પાછા આ-

વધા છે, તેણી તેનો આમપાસ કરવા અને બોલાવવાનો યુક્તી કરવા લાગો. અદલના મનમાંથી પણ, જો પેલી કાનસરડીનાની વાત નીકળી ગયતી છે, તોપણ તે તો પોતાના સંરેશના મુઠ્ઠા નવાજ્યામાં તરફ બેઠરકારજ રહ્યો. માએ બોલ્યું ફરી આપણું તે એકલો એકલો ચાંપી હોયો, અને પછી પોતાના આંરડામાં જરા ચોપડીમાં માથું ઝાસી લેસન કરવા પડ્યો.

નવાજ્યામાં કાનસરડીના ફેંકી દીધાથી અદલ રસાઈ ગયો અને રાતે પાછો ઘરમાં આવી એકલો એકલો જમીને લેસન કરવા પડ્યો, તે આપણે ઊપર જોડું. આ રીતે એકાંત બેઠેલો જોઈ તેને બોલાવવા તથા તેના શુસો નરમ પાડવાને નવાજ્યામાં સારી તક જોઈ. જાણે કંઈ બન્યું જ નહી હોય તેમ તેણી તેની પાસે ગઈ, અને બોલી, “પયારા અદલ, મરું તમે ફેટલી હેપજેપ કરોય ? દીવસે તો વાંચ વાંચ કરોયજ, પણ રાતેખી એજ ધંધો કે ? તો પછી તમારું માથું તે ફેટલું જવાબ દેશે ? એટલી મેહેનતથી તો માણસની દુહદુહી ટુટી જાય. ચાલો અદલ, હવે હોડો. એ રાણ ચોપડીને જરા ઊંચી નાખો ને એ ધરી વાત ચીત કરી બેજાને કંઈ આસાવશ આપો.”

એમ કહી નવાજબાઈએ અદલશાહના હાથ-માંથી ચોપડી લીધી અને ઘેરની કંઈ વાનચી-તગી સરખાત કીધી. પણ તેથી ધારેલું પરી-ણામ નીપજ્યું નહી. એર અદલનો મીઠાજ ગયા અને તે હાથ ને પગ પછાડી બોલ્યા, “તોબાહ ! બાદ તોબાહ ! એ પીડા કેમ ખ-માય ? એ ધરી રમવા જમવા કે ફરવા હરવાનો કરાર તો નહીજ પણ વાંચવા લખવાનોખી કરાર નહી મલે. એ પીડાથી તો હું કલાસમાં લા-સનો લાસ રેહુંચ, તેમાં વલો રાણુ માથું ખાવા આવી.”

નવાજબાઈ-શાખાશ રે અદલ, તમે એવાખી બેકદર છેવો ? હું તમને આસાએશ ને મુખ આપવાની કેશેશ કરુંચ તેને તમે મદદનું માથું ખાવાની વાત ગણેચ; એખી મારાં નસીબની વાત. આખા આખા દહારા તમે દોસતદારને ઘેર ને તેમની સાથે ફરવા હરવાને માજમજાહમાં કહારોચ, ને લેસન નહી થાવું તેનો દોષ બહરીને માથે મેલોચ. કહેવત છે કે અરો ધરો ને નાલી વહુપર આવીને પરો, તેમાંની એ તો વાત થઈ. પણ કેહવોની અ-દલ, મેં કે દહારે તમને લેસન કરવા ના કહ્યું ?

અદલશાહ-તો નહી ? દરરોજ જરે હું લેસન કરવા બેસુંચ તારે તારી આંખમાં શ-

નીશચર ભરાયય ને આવીને કંઠાણો આપેય છે, ચોપડીને ખાલી નાખો ને બસ મારી સાથે વાત કરો. તો શું તારી સાથ વાત કરવાથી કેલવણી મલવાની ને દલદર શીટવાનું હોશે ? બહાર સાથ વાત કરવા તથા ગપામપા મારવાનું કામ પરવારતા ને ખાયલા લોકનું છે; હમારા જેવા અભયાસી જીવાનીયાઓનું નથી. શું તુંને ખબર નથી કે મેટરીક્યુલેશનની પરીક્ષા નજીક આવીય ને તેથી હું શીખવામાં બેવડી ચોવડી જેહમત ખેંચુંય ? તું જાતે નાદાન ને વગર શીખેલી છે, તેથી તુંને અભયાસની કદર કે ખબર નથી. જરા આંખ ઊંધારીને જો, મારા ડીયર ફરેંડ સપલગ્રાહની વાઈફ ડેટલું બધું શીખેલી છે; તે પોતે હજુર શીખ્ય ને વરી પોતાના વરના અભયાસમે મદદ કરેચ. અરે બાદા ! કેવી તે સરસ બહારી ને કેવો તે બાયગસાલી વર !

નવાજ-તમે એ વાત બરાબર બોલયા, અદલ. હું પોતે તમારી આગલ શીખવાને અને બને તેવી મદદ તમારા અભયાસમાં કરવાને તદ્યાર છેઊં. પણ તે તમો ઘરમાં ફરો તયારે કેની ? તમોને તો મારી ગનજ નહી સો-હવાવી તેનું કેમ ? અલબત્ત તમો તો જી ભરેં મોટા અભયાસી શીલસુફ છેવો, ને હું તો મુઠ

એવીજ. પણ ત્યારે વર તરીકે તમારી ફરજ છે કે મને શીખવો ને સુધારો. હા, ખીચારાં મારાં માયખાપ ગરીબ પડ્યાં તેથી તેઓએ મને પુરતી ફેલવણી આપી નહી. તોપણ મને તેઓએ સાધારણ ફેલવણી તો આપેલી છેજ, સાતમી આપડી વઠીક મેં પુરી કીધેલી છે, તેથી હું અભયાસમાં આગલ વંચવાની હોમત રાખુંચ. પણ એ બધું તમારી દીવાનત ને મદદ જ પરજ છે.

અદલ-ઠીક છે; ત્યારે હું મેઠરીકીયુલેટ થયા પછી વીચાર કરશ.

નવાજ-ઘણું સારું. બેલાશક તમે તમારો અભયાસ વધારો, પણ જરૂરે અભયાસથી ફરસુદ પામો ત્યારેજ એમ કરવામાં અડચણ શું છે ? લેસનને વખતે લેસન કરો ને બાકીનો વખત પોતાની બધરી સાથે કહાડો, તો પછી હું રાણ શું ઘેલો છેવું કે તમારા અભયાસમે આસ પડે ? પણ તમે જરૂરે મને છેકજ નીવારપાટો આપો ને આખા આખા દહારા દોસતારો સાથે કહારો તારે પછી મારો જીવ તે કેમ રહે ?

અદલ-હા ! તું મોટી શાહજાદી આવી તેથી તારે લીધે હું મારા દોસતારોને છોરી દેજ ! રાણ મુરખ, તુને દોસતારોની ખબર શું

છે ? દોસતારો વરે તો જીવતર છે ને દોસતારો વરે તો હું જીવુંચ, ને દોસતીજ આપ દુનયામાં કચેશ તાઈ સુખ છે. જો માણસને દોસત નહીં તેજી જીવતર બલકું, ને જો દોસતો તરફની ફરજ નહીં અદા કરે તે મંડલીમાં રેહવાને પણ નાજાયક છે. ખાદા મારા દોસતોને સલામત રાખે ! હું તેમની સાથ નહીં ફરું તયારે દોણુની સાથ ફરું ? તેની તું શા માટે અદેખાઈ કરેચ ?

નવાજ-પણ તયારે મારી સાથે પરણ્યા ખી શું કરવા ? તે દોસતારો સાથેજ કાળી પરણ્યા ! જ્યારે દુનયામાં ખણું સુખ દોસતોમેજ ભરાઈ ગયુંચ તારે મુવા લોક ઘેલા છે કે બધરી કરેચ, ને ખાદાએ ભુલ કીધી કે બધરી જાતને સરજી. વાઈ અદલ, જરા તમારાજ દોસતારોને પુરોણી કે, તે લોકખી પોતાને હાથ લાગેલીએને એપોજ નીવારપાટો આપેચ કે ?

નવાજખાઈની આ તકરાર વાજખી હતી, અને જ્યારે તેના સીધા જવાબ અપાયો નહીં તયારે અદલ તયાંથી છીડું શોધી ફરડો ચઢકીને ઉઠી ગયો, અને પોતાના બાવાના ઝોરડામાં જઈ એક અંગરેજી નાવેલ વાંચી પોતાના જીવને રમાડવા લાગો. અદલની એ વરતનુક ખરેજ એક ભરતારને ન ધ્યાજવી છે. તેથી નવાજખાઈનું દીલ કેવું જખમી થવું જોઈયે તે

વાંચનારી બાનુઓ સેહલથી સમજી શકશે. તેમજ તેથી તેણીના પોતાના વર તરફનો પયાર ફેરવો કમી થવો જોઈએ તે પણ તેઓ સમજશે. પણ નવાજખાઈ તેટલી હદ સુધી હજી જતી નથી. તેણીએ આગલની પેઠે એકવાર ફરી ડોરાવ કીધો કે, અદલ સાથ થોડા દણડા રૂમાઈ રેહ-
 ડું, એટલે તે પોતાની મલિકોટાણે આવશે-
 “વારયા નહી તો હારયા વરશે.” અદલના જવાબ એટલા બેમરવતાઈ ભરેલા છે, અને નવાજખાઈને તેથી એટલું માફું લાગું કે તેવણે આ ઘેલા પોતાનાં દીલનો એ સખત ડોરાવ ફેરવેલ દરજે પાલયો. તેવણે અદલ સાથ રૂસાયાં. આઠી વાંચનારી બાનુઓએ એમ નહી સમજવું કે, ફેટલીક કલાઈ અને છફેલ બધરી-
 ઓની પેઠે નવાજખાઈએ રૂસાઈને વરને અપ-
 માનો કરવા માંડયાં હશે, અને તેનું દીલ દુખ-
 વવા જેવો રસતો લીધો હશે. નહી; નવાજખા-
 ઈનું રૂસાણું તેવી જાતનું નથી. તેવણે રૂસા-
 યાં, એટલે તેવણે અદલને ખાલાવવાનું, તેની પુઠેપુઠ ફરવાનું અને તેને ઘડો મીઠો રાખવાનું માંડી વાલયું. તેણીનાં મનમાં કીના જેવું તો કશું છેજ નહી, જેમ બાલકો પોતા વચે વાંધો પડતાં તેનો નાવેરો “કટી” કરીને લાવેછે, તેવી જાતની આ એક “કટી” છે. એ કટી-

ના વખતમાં પણ નવાજાઈ અદલતું ધરતુ કામકાજ કરવામાં પછાત પડતી નથી. અદલતું માણું મુકવાનું, ચાહે આપવાનું, કપડાં ફેરડા આપવાનું વગેરે કામ તેણી આગલનીજ પેઠા કરતા જાય છે. ફરક એટલોજ કે, તે વેલા તેણાનું માડું બંધ અને ભવાં જરા ચડેલાં ગેલતાં. પણ અદલ તેની થોડીજ દરકાર કરે છે. આર તેને તો “આદાયજી પાયા”. નવાજ્યાઈ એક ગણી બેદરકારી દેખાડે છે તો અદલ દશ ગણી દેખાડે છે. એથી વજી નવાજાયાઈ પોતાના ડરાવમાં ધસુપસુ થઈ. તેણીને લાગું કે, રસાણામાં તો “ઝાસો ને ગાંસડો બંને જાય છે.” અદલ ડોકાણે આવતો નહી તો નહીજ પણ આર બેદરકાર અને છંકેલ થતો જાય છે. તેથી તેણીએ તેને પાછો બોલાવવાની અગત લાઈ. પણ જો એકદમ તેને બોલાવે તો તે ધીપર જાય એમ છે, તેથી તેણી કાંઈ તક અને બહાનું શોધવા લાગી.

તેવી તક મલતાં કંઈ ચીલમ લાગે નહી. આ વેલા અદલની સાલગરેલનું ઠાકણું આવી લાગું; અને થોડાક વખતની વાટ પર તે સીક પડી ઊઠ્યો હતો ત્યારે તેનાં માએ માનતા લીધી હતી કે, તેજો દુખતું દોહલું પખારી ગ્રાહકને જલદી ઉઠે, તો તેનું આવતું વરસ

સગન સાથે અને ધામધુમથી ઉગાડવું. તેથી હજી તો સાલગરેહને એક અઠવાડ્યું છે તથા રથી તેમનાં ઘરમાં તેની તથ્યારી ચાલી રહી છે. મીઠીઆઈ અને મેહરવાનજીને આજ ઘણોક વાત થયો “બાલાઈ” કરવાની અને નામ કાડાડવાની તક મલી નથી, તેથી તેઓ અદલની વરસગાંઠને બાળને પાંચ માણસોને જમવા તેડનાર છે, આતશગું ગીત ગવાડનાર છે, આતશ બે હરામ માચી અને કુતારું ચાડાવનાર છે, તથા સગાં વહાલાંને કપડાં વગેરે કરનાર છે. આ સઘનાં મોટે સરવેને નવી ઉલટ આવી છે, અને સઘનાં અરસપરસના વાંધા બુલી જઘને વરસગાંઠની ધામધુમમાં પડ્યાં છે. વરસ ઉગાડવાની કીરયાનો સામન, જમાડવા ખવાડવાની ચીજો તથા કપડાં ચપડાં સરવે ત્રણ ચાર દોવસ આગમજથી આવવા માંડ્યું છે, અને જાણે અદલશાહ નવેસરથી વરઘોડે ચાડાવાના હોય તેમ તેમનું નાનું ઘેર ગાજી રહ્યું છે. મીઠીઆઈ, મેહરવાનજી, તેમનાં સગાં વહાલાં તથા બર બાહુ તો દરડો ને રાત તેની ગોઠવણ કરે છે, મસલેહત કરે છે અને દોડદોડ કરે છે. આપણી નવાજઆઈ પણ તેમાં તેવો ભાગ લે છે. બલકે સરવે કરતાં તેણી વધારે ભાગ લે છે. તેણી સાસુ સસરા સાથે એ વાતની મસલેહત કરીનેજ રેહ-

તી નથી, પણ ઓલખીતાં પાલખીતાં “જર આપ્તો માય,” “ગરીબને માન આપતો પાવા” કરી તેડવામાં તથા સરસામન વસાવવામાં પણ તેણી આંગેવાન ભાગ લે છે. જે જે કીરયા અને ધામધુમ પોતાને મહીરે ઘેર પોતાનાં માયને કરતાં તેણીએ જોયાં હતાં, તે સઘલું પોતે જાતે કરવાને તેણીને આ તક ધણી સરસ મળી ગઈ છે. જોકે તેણીનાં સાસુ એવાં કામ કરતાં ઘરડાં થવા આવ્યાં છે, અને તેવણીનાં કુનેહ ધણી જોઈ પ્રકારની છે, તોપણ નવાજખાઈની ઝડપ અને ચંચલાઈ આગલ તેવણુ ત્રાંખાં અને ગાભરાં પડી જાય છે. નવાજખાઈ આ વેત્તા ગોયા તેમના જમણા હાથ, બલકે તેમનાં ઘેરના વજીર થઈ પડી છે. કપડાં લેવામાં જોઈયે તો નવાજખાઈ, જણુસ ધડાવવામાં જોઈયે તો નવાજખાઈ, સેસ બરવામાં જોઈયે તો નવાજખાઈ, પરાણુંને આવકાર દેવામાં અને “મરું ધરું” કરવામાં જોઈયે તો નવાજખાઈ, વર તથા સસરાને દીત્તા કરવામાં જોઈયે તો નવાજખાઈ, સઘલામાં નવાજખાઈ, જ્યાં જોઈયે ત્યાં નવાજખાઈ, જેમાં કહો તેમાં નવાજખાઈ, નવાજખાઈ અને નવાજખાઈજી ! નવાજખાઈકેટલાં આલાક છે, તેવણુનાંમાં કેટલું પાણી છે અને ઘર સંસારમાં તેવણુની અગત કેટલી છે તે, તેમનાં સાસુ

સસરાને તેમજ ખીજાં લગતાં વલગતાંને આ વેલા ખરાખર માલુમ પડ્યું.

અદલશાહની વરસગાંઠની મેનીજમાં નવાજખાહ ફેરવો સરસ અને આગેવાન ભાગ લે છે, તે તો આપણે સારી પેઠે જાણું. પણ અદલશાહ પોતે તેમ કોવો અને ફેરવો ભાગ લે છે? આ સવાલનો કડવો હમારી તરફથી ન કરતાં, હેઠલ આપેલી વાતચીતમાંથી તેનો સાર કલાડી લેવાને હમારાં વાંચનારાંએને હમા ભલામણ કરવે છીએ. એ વાત વરસગાંઠની તદ્દિયારીની છે, અને તે નવાજખાહ તથા તેમનાં સાસુ સસરા વચે શરૂ થાય છે—

મેહરવાનજી—બધી મઝીને ચાર ઇજર લાવવાને ખબરામ કાપરયાને કહેલું છે.

મીઠીખાહ—(યુસાથી) મેહરવાનજી, તમે ખીજેની તે પોતાનીજ મમત પુરી પારોચ જો. પણ સંસાર વેહવારની રીત કંઈ સમજતા નહીં. જ્યારે અમસી ખેનને ઇજર સાથનો વાગો કરે તારે ખેનની દીકરીને કર્યા વગર ચાલે ?

મેહર—ખાસ્તું ! એક ઇજર વલી વધી ! ચાર ઉપરથી પાંચપર આવી; હવે પાંચ ઉપરથી છપર આવશે.

નવાજ—પણ સસરાજી, તમે એટલાંથીજ કાંચ અકલાહ જાવોચ ? સાસુજીએ કહ્યું તે

ઠારાંત ખીજ એ મળિર વધારે જોઈશોજી. જારે ખેતની મે. જીને કપડાં કરશે તારે તમારા જા હાલિ કાકાને કાંય નહીં? શું તે તે તમારા ખસ્યા નહીં? તે ખીચારી ખાપ વગરની છોકરીએ. તો જાણે તમેજ મહં તેના ખાપ.

મેહેર-પણ તે દુકતાએ તો એ છે?

નવાજ-હા, એ હોય કે ચાર હોય, પણ વડાંની રીત પ્રમાણે સંધાન કરવુંજ જોઈયે.

મેહેર-પણ નવાજમામ, તુ ખીજો વી-ચાર કેમ નથી કરતી? એમ જાઈ ખેતની છોકરીએને કપડાં કર્યે તો પછી મામા માલાની છોકરીએને ગોસો નહીં લાગશે? એમ તો પછી આંધલાંની હાર નીકલી આવે ને આપર ઘેર વેચતાંની છેરો નહીં આવે.

નવાજ-તમે ગમે તેમ તકરાર કરો સસરાજી, પણ એકને કાઢું તો ખીજનેખી કરવુંજ જોઈયે.

મેહેર-હા. એક મરે તો ખીજએખી મરવુંજ જોઈયે!

નવાજ-સસરાજી, તમે ઉપરના ઉપર જવાબ આપોમ તે તો ખરા; પણ હરવાઈ આપરાં લોકની રીત પરેલી તેનું કેમ? એ બધા બધરાંના વેહવાર છે. એમાં અખઈ રેહા માદીડાને સમજ નહીજી. એમ જોઈ તપાસોને

નાહી કરયે તો પછી પાંચે દહારે હમારાં હારકાં
આગરાં પીમાય.

મેહેર-તોખાહ ! કમખખતી ને મરદ ખ-
રમ કરવા નીકલે તેની !

એટલાંમાં આપણો અદલ તયાં અંચા-
તો આવી લાગે છે, અને હાંફોહાંફો ખની
ધરનાં ખુણાંખંટોલાં તપાસતો “મારો બોલ !
મારો બોલ !” કરી ખુમ પાડે છે. તેની એ
ધાંધલ જોઈ તેનાં માય ગભરાઈને પુછે છે, દી-
કરા બોલ નુ ?

અદલ-કરોફિટ રમવાનો મારો બોલ નહીં
દેખાતો; તે કયાં ગયો ? અર્થ તો કેટલો નહી
મલે. કમખખતોએ કોણ જાણે કાંહાં નાખ્યો
હોશે. મારો બોલ !

મોદીખાઈ-જો જો દીકરા, ચાલમાંની
પેલી તાકપર હોશે. મેં કલે તાંહાં દીઠા તો.

અદલ-નહીં મલે તાહાંખી. આખું ઘેર
તો શોધી મારયું. તચતચ ! મારું ખડું કામ
અટકી પડયું તો. મારો બોલ !

નવાજ- (પાકી ગયાથી) “ખડું કામ
અટકી પડયું !” તો જીભરાયા કાહાં લવંગ-
ની વખારે જવાના છેવો ? ને શું લાખનાં
લેખાં કરવાના છેવો ?

અદલ-“લવંગની વખાર” ને “લા-
ખનાં લેખા!” અરે બુખખ, તું સમજેય
શું? બોલ બેટની રમતની ખુખી ને તેની કસ-
રતના કાપદા, તારી “લવંગની વખાર” ને
એલચીનાં ગોદાઉન કરતાં દશ હજાર ગણા વ-
ધારે છે. કરીકેટની હર્ગકાઠને વાસતે તો છેક
આંબેલીયાથી વેલાત અને વેલાતથી અમેરી-
કા સારંગારાં માણસો મુસાફરી કરેય.

નવાજ-તો અજબ છે તમો કરીકે-
ટ રમવાને છેક વેલાત વેર નહી જતા! તમેખી
મરં સરસ કરીકેટ રમનારા છેવો.

અદલ-અરે અરે! મારો છવ જાએય
ને આય રાણુ પોતાનું ડહાપણુ કરી વખત
ગાલી નાખેય.

નવાજ-તો, પણ અદલ, આજનો દહા-
રો બોલમેટ રમવા નહી જવો તો મદદને શું
ખોટ આવવાની છે? હજુ તો મરં હમણાં
ધસિકાલમેંથી આયા, તેટલે વરી પેલી મુઠિ રખ-
ડતી રાણુની પખેખાણાર જાળે ખાણાર જાળે શાનું
કરી રેહાય? હું કંઈ તમને એવે સપરમે દહારે
ખાણાર જવા દેવાની નથી. તમો જાણોય કેની,
કે તમારં હસ્તું રમતું ને સખ કરારનું વરસ
આણુંય તેની અહીં તદ્યારી કરેય? તો તેનું
કંઈ લાવવું છે, લેવું છે, કરવું છે, કરાવવું છે,

તે કરે. ખીચાગ સસરાજી એખલે હાથે ધસ-
રખારે કરતાં મદદગણમસ થઈ જાયય.

મીઠી-પણ મરું એને તો ખખરખી ન-
હી હોથે કે વરસ કોયે રેતો ઉગશે.

અદલ-એપ્રીલની પેહલી તારીખે એપ્રી-
લ ફુલની સાથે ઉગશે !

નવાજ-સાસુજી, એમાં એવણુ કરતાં
તમારો ધણો વાંક છેજી. તમે એવણુને ઘાંક
ઘાંક કરી ઘેરમાં રોકતાં રેહો તો પછી એવણુ
એટલા નભરવસ થાય નહી.

મીઠી-ચાલ નાજાં, એમ ખોલીને મારા
નવાજ આવાઈના દીકરાને તું ઝુંગલાવ ના.
અખઈરડોયો દહારેવારેના થશે તારું પોતાની
મેરે સંધું ઘેરખાર સાચવશે. એના આપને જ;
તેવણુ કેવા ખાર હાતના છે; તેવણુ હમણાં ઘેર
સાચવેય, તેટલે એ જ બરાયો રમી ફરીને
મોજમજાહ કરી લીએ તેજ સાઈ. ચાલ દીકરા,
જીવ ના ફુડરાવ, હું તારો ખોલ શોધી આપું.

એમ કહી મીઠીઆઈ ખીજી તરફ ખોલ
શોધવા જાય છે, અને તેથી અદલને એકલા પ-
ડેલા જોઈ નવાજઆઈ તેને પટાવેછે, - “ એટલા
આકલા કાંય પરોય, અદલ ? મારેથી કંઈ બેઅ-
દખી થતી હોય તે માફ કરો, પણ તમે મેહર-
ખાની કરી હમણાં તો ઘરમાંજ રેહો. તમે આ-

આ આપ્પા દહારા બહારને બહાર રેહોય તેથી મને ઘરમાં એકલું હરવું પડેય, ને મારાં દીલમાં ઘણું એાધું આવેય. આપ સપરમે દહારે આપરાં ઘરમાં ફેવી ધામધુમ થાયય, પણ તમારા વગર મને તે સંધુ લુપ્ત ને નકામું લાગેય. તમારાં વરસને દહારે પાંચ લોક ઘરમાં એકઠાં થાશે તારેપી તમે એમજ કરશો કે ? જોવ અદલ, હું તમને મારા જીવના કસમ આપીને ફેહુંય કે તે દહારે તો તમે બસ ઘરમાંજ રેહજો હો. ને વરી મારી સાથે સારી રીતે વાતચીત ને હસખાલ પણ કરતા રેહજો, કેમકે નહીં તો બહારનાં લોકમાં મને બરડે પાળી બિતરશે જો.

અદલ-પણ મારો બોલ ! જાણું સુધી મારો બોલ નહીં મલે તાંણું સુધી હું બીજું કંઈ સાંભળવાનો નથી.

નવાજ-તારે જો હું તમારો બોલ શાંધી આપું તો તમે મારું કાલું કમન રાખશોની ? જો તમે મને એટલી કબુલાત આપો તો હું અબ ઘડી તમારો બોલ શાંધી આપું.

અદલ-હા ! હો હું સમજ્યો. જાણું છે તાંણું તેજ મારો બોલ કેડે સંતાડ્યોય.

નવાજ-ખચીત. અદલ, તમે ફેહોય તે વાત ખરી છે. મેં આજે તમારો બોલ સંતાડ્યોય ખરો. તારે એ ઉપરથીજ તમે સમજો

કે ઘરમાં તમારી હાજરી માટે હું કેટલી ખંટી ને ઊલટમંદ છેઊં. જારે તમે ખીજી રીતે મારું કાણું નહીજ માનયું તારે અંતે ઔલ સંતાડવાની મને ફરજ પડીચ.

અદલ-લાવ, લાવ, તે અબ ઘડી લાવ. મારે ઔલ !

નવાજ-હમણાંને હમણાંજ આપું, પયારા. પણ તમે તે લખને બાહરે તો નહીજ જતા રૈડશો કેની ? અદલ, મારે એટલો બોલ ફરશો કેની ? જો ફરશો તો તમારી ઉપરથી આપ્પાને આપ્પી હું ઓચરાઈ પોવરાઈ જવશ.

અદલ ગમે એવા બેદરકાર છે, તોપણ નવાજબાઈના એવા મીઠા સખ્ત અને કાક-લુદીયા તેમજ ઔલ સંતાડવાની વાત તુરત માગી દીધાથી, તેનાં નાદાન દીલ ઉપર થોડી પણ અસર થઈ અને મેદાનપર જવાનો વખત પણ થઈ ગયો, તેથી તેણે આજે ઘરમાંજ રૈડવાને કબુલ કીધું. નવાજબાઈને તેની આવલણથી એક પાદશાહી મલવા લેટલો સંતોષ થયો, અને તેણે તુરતજ પોતાની પેટી ઊઘાડી તેમાં ઔલ સંતાડેલો કણ્ડી આપયો. નાનાં બાલક જેમ રમકડું મલવાથી ખુશી થાય તેમ અદલ પોતાનો ઔલ મલવાથી ખુશી થયો તેને ખુશી થયેલો તથા લગાર રાડપર આવેલો

જોઈ તેનું મન જીતવાને નવાજ્યાઈ ઊલટ બરેલાં દીલથી તેની પાસે બેઠી, અને પોતાની વાત શરૂ કરવાને “પયારા અદલ” કરીને મથાલું કર્યું.

પણ અફસોસ ! હજી તો ગરીબ ખીઆરી નવાજ્યાઈ “પયારા અદલ” કરીને બોલે છે તેણે “પયારા અદલ” ના જીવેજનના મીત્ર પેલા “વહાલા સપલ” દાદરપર ધમધમ અહડતા તયાં આવી લાગા. અરેખર કપાળમાં હાડકું ! પોતાના વર સાથની એકાંત મુલાકાતમાં સપલશાહની હાજરી નવાજ્યાઈને એક રાક્ષસના સરખી બચકર લાગી. તેણીના હોઠ જાણે ખંધ થઈ ગયા અને તેણીનો ચેહરો શકિત પડી ગયો. એ પેલા તેણી જે રીતે વાત કરતાં અચકી ગઈ અને તેણીનાં મોંડાં ઉપર જે કચવાટ પ્રગટી નીકળ્યો, તે જોતાં કોઈ પણ સમજી માણસનાં દીલને લાગ્યા વગર રહે નહીં. પણ સપલશાહ, અદલશાહના મીત્ર છે, અને તેમના જવાબ એસા અને ચરકટા છે; તેથી તેવણે તેની કશી પણ દરકાર કીધી નહીં. ચોર તેવણે નવાજ્યાઈ તરફ કશી પણ સબયતા કે માન દેખાડ્યા વગર અને તેણીને કશી પણ રીતે કોઈ દીધા વગર લાગલા અદલ આગલ ધસ્યા ગયા; તેનો હાથ ખેંચી જોરથી શકેહુંડ

ક્રીધી, અને “હાજી આર યુ, ડીયર ફરેંડ” કરી તેની સાથ વાતનું મંડાણ ક્રીધું. અદલ પોતે પણ સપજને જોતાં જ જાણે કોઈ બેહશતનો ફરેશતો આવયો હોય તેમ, નવાજબાઈને ખરતાં મેલી લાગલા ઉઠી ઉભા થયા, અને તેના હાથમાં હાથ મેલી “કુવાઈટ વેલ, કુવાઈટ વેલ, ડીયર સપજ” કરી તેની સાથ વાતચીતમાં મશગુલ થયા, અને નવાજબાઈ નવાજબાઈને ઠેકાણે રહ્યાં !

પયારા અદલ અને વહાલા સપજ બંને સાથે મલી ખેરઆફતેત પુછ્યા પછી તેઓ વચે ને મોટી અગતની રાજદવારી વાત થઈ તે હેઠલ પ્રમાણે:—

અદલ-કેમ ફરેંડ, આ વખતે તુને એકાએક અહીં આવવું પડ્યું ?

સપજ-ડીયર, એટલાજ મોટે કે તું હજી સુધી મેદાનપર આવયો નહી. રાહ જોતાં જોતાં બધા ફરેંડ થાકી ગયા.

નવાજબાઈ-(મનમાં-ખુબ ફફરાઈથી)
સુવા બધા ઘેરખારના લીલા પડ્યા, તે ખીજી ફરેંડી શું ?

અદલ-શું કરેં દોસત, આજે મારાં ઘરમાં એક મોટું અંધેર થયું.

સપજ-અંધેર ? આહો ! તે શું ?

અદલ-એકદમ મારો બોલજ ગેપ થઈ ગયો !

સપલ-(ધસદો ખાધને) અરરરરર !
બોલ ગેપ થઈ ગયો ! પછી ?

નવાજ-(મનમાં) ઓઃ ! શું થયું !
સપલશાહની મદદનો જીવખીવ નીકળી ગયો કે ?

અદલ-પછી શું વલી ? જડયો. પણ
મહા મેહનતે અને માટી મુશ્કેલીએ. આપ
મારી હમખગ વાહકે બેવકુશી કરી સંતાડ્યોતો,
કે બોલ નહી મલે તો હું ધરમાંજ ફરી જાઉં.

સપલ-ખચીત, ધણીજ ભયંકર વાત !
(નવાજખાધને) નવાજખાધ તમે એ ધણું
ખાટું કામે કર્યું. પોતાના વરનાં કામમાં સેહ-
લાઇ કરી આપવાને બદલે તમે ઓર વચે હર-
કત નાખ્યા એમાં ડાહપણુ નહી કરતાં. બધરાં-
ઓએ માટીડાનાં કામની વચે આવવામાં કેટ-
લા મોટા જોખમ છે તે, ત્યારે તમે સમજતાં
નથી. છટ છટ છટ !

નવાજ-તમારી શીખામણુ ધણી સારી
છે, સપલશાહજી. તે હું માથે ચાડાવું. પણ
ત્યારે તમે પોતેખી ધયાનમાં રાખવું જોઈયે
કે, વર અને ખાયડીનાં કામ વચે પરાયા શખ-
સોએ માયું ખાસવુંખી ધણુંજ જોખમ બ-
રેલું અને સાથે બેવકુશી ભરેલું છે.

નવાજખાઈનો આ જવાબ અથવા તાનો એટલો તો સખત છે, કે તે સાંભલતા સપલ તદન શ્રીકા પડી ગયો, અને નવાજખાઈને પાછો જવાબ વાલવાની તેનામાં તાકાત રહી નહી. તેથી આટ થઈ હસીને તે નવાજખાઈની ટેકડી કરવા લાગો, “ તમે ઘણાંજ હુશયાર છેવો, નવાજખાઈ. તમારી જખાનદરાજી જોઈ હું તો છકજ થઈ ગીયોચ. ” પણ આ તરફ નવાજખાઈ તેનાથી ખાંડી જાય એવી નથી. તેણીએ વલી શાલમાં લપેટીને સપલને પેહરામણી કરી કે, “ નહીરે ભમજી, મારી હુશયારી શું બલીચ. હુંમેંગમે તેવાં પણ અરધ ગજનુ માથુંખાનું ખાંધનારાં બધરાં, ને તમે જ બરાયા પચાસ ગજની બધી ગોલ ને ગોલ માથાંની આસપાસ પાગરી ખાંધનારા માટીડા. હમેજ જરે હુશયાર હોઈયે તારે વહીતર કરવા છતાં એટલાં હાડમાર શું કરવા થઈયે ? સપલશાહ, હું તો અમસથી દુનયાના સરેશતાની વાત ખોલી; તેમાં કંઈ બેઅદખી થઈ હોય તો માફ કરજો બા.” અહીં વલી સપલને ભારી પડી ગયું. નવાજખાઈનો એ નરમ જવાબ પણ તેને ગલે ઉતરવો મુશ્કેલ થઈ પડ્યો. તેથી જાહેરમાંજો કે તેણે મોંડું હસ્તુંજરાખ્યું, તોપણ મનમાં કપટ પકડીને અદલશાહ આગલ, પોતે જાણે અસલ

ધંગલડના હોય તેમ અંગરેજીમાં નવાજખાઈની ઢીંગ ફાડાવા લાગી. તેના જવાબમાં મુરખ અદલ પોતાની ખાયડીનો ખચાવ કરી પોતાની નોડ અને ભરમ જલવવાને બદલે, તેણીનાં દુખ રડી સામે તેણીને વગોવવા પડ્યો. અંતે તેમનાં એ સુખદુખની વાતનો છેડો એવા આવ્યો કે, અદલે પોતાની કલાંટ ખાયડીના કંઠાલાથી છુટવા માટે હાલ તુરત તો સપલ સાથ મેદાનની મુસાફરીએ નીકલી જવું-પછીની વાત પછી! એ ડેરાવ મુજબ અદલ ફરતો ચઢકતો અને નવાજખાઈ તરફ ડોલા ધુરકી બડબડતો પટપટતો સપલશાહ સાથ બાહર નીકલી ચાલ્યો. નવાજખાઈ એ ડોટક જોઈ અદલ સામે તો આંખની હશારતથી કપકો આપીનેજ રહી, પણ સપલની પાછલ તો તેણીએ તે નહી જાય તેમ ગુસા અને ધોકારથી કરર કરી કટકા પણ મોર્યા.

આ બનાવથી ખીચારી નવાજખાઈની સઘલી મેહનત ફોકટ ગઈ. અદલને તે દીવસે તેણી જમતેમ કરી કાંઈક ઠેકાણે લાવી હતી, તે સપલની માત્ર એકજ મુલાકાતમાં પાછું હવાપર જવું રહ્યું. મેદાનમાં રમી ફરીને તે અસુરે પાછો ધરમાં આવ્યો તે વેલા વલી તેને પટાવી લેવાની કોશિશ નવાજખાઈએ કીધી,

પણ ફેરકર. કદાચ તે પડ્યાઈ જાત, પણ મે-
દાનના થંડી લેફકી વચે સપલે, તથા તેની
અમળવરથી તેના ખીજન મીત્રોએ તેના ૩૩
ભરયા હતા, તેની અસર તેનાં બિજાંમા હજુ
તાજી છે. બહારી કેવી જોઈએ, તેને વરના
હોકમને કેવું માન આપવું જોઈએ, તેને વરના
મીત્રોને કેવી રીતે રીજવવા જોઈએ, છતયાદી
વાત આપણા તાજા તરફડતા આ જમાનાના
શીલમુકેએ અસરકારક રીતે સમજાવી હતી;
અને તેથી તેના મનમાં લાગુ છે કે, નવાજ-
ખાઈ ખચાત હઠીલો, મુરખ, નાકરમાન અને
કલાંઠ બહારી છે. તેથી અદલ, જે અતયાર
સુધી તેણી સાથે બિલાવામાં માત્ર બેદરકારીથીજ
વેગલા રહેતો હતો, તે હવે પોતાના દોસતો ત-
રફની પોતાની ફરજને લીધે તથા પોતાને મ-
લેલી નવી શીલમુકા બપરથી તેણીને પોતાને
લાયકની નહીં ગણીને તેમ કરવા લાગ્યા. તેના
વીચારમાં થયેલો આ ફેરફાર નવાજખાઈ સમજી
શકી નહીં, અને આગલનીજ પેડે તેને એક
સરખા રીતે બોલાવતી અલાવતી તથા પડાવતી
સમજાવતી રહી.

એમ કરતાં અદલની મુઆરક વરસગાંઠનો
પનોતો દીવસ વાજતો ગાજતો અને ધમ ધમ
કરતો આવી લાગ્યો. તેની બરી બામદાદમાં ન-

નાજખાઈ સઘલાંની અગાઉ ઉઠી સગન કી-
રયા કરવા મંડી ગઈ. પ્રથમ “ધયા અશેમ”
પઠી પોતાના ધણીને અને તેની વરસગાંઠને
“જી નરાઈ” માંગી. ચુહુલે આતશ રૌશન
કરી સુખડ લુખાણુ મુકયું. કુવો, ઝોઝો તથા
ઊંખર ઘોઘ ચોક ચાંદણ કીધાં. ખરપટું તથા
કંકુ લગાડી ખારણું ખારસાકપર લાલ પીલા
ચટાપટા પાડયા. દીવામાં ધી પુરી તેને ફૂલનો
હાર પેડરાવયો. ધરનાં દરેક ખારણું ખારીપર
તોરણ બાંધ્યાં. કુવામાં નાલમેર વધાવયું;
આંગણામાં ઈંડું ફેડયું; અને વરસગાંઠની
સેસ ભરી તથ્યાર કીધી. પોતે નાહી ઘોઘ સીં-
ગાર સજી કપાલે ઠીલી કરી તથ્યાર થઈ; અને
પછી વખતસર અદલશાહને પોઢેલા ઊઠાડી
તેવણને અંગોરાવવા તથા “વાગો” બદલાવ-
વાની મેનીજ કીધી. ઝેઠલાંમાં નજદીકની કે-
ઠલીક સગી વહાલીઓ આવી હાજર થઈ, અને
વરસ ગાંઠનાં ગીતના દોમલ સરોદ નીકલયા.
અદલ જોવા વાગો બદલી, બનીથની ત્રીમત્રાક
થઈ ઝોરડામાં આવયા, તેવણનાં માય મી-
ઠીખાઈ તથા ધણયાણી નજાજખાઈ તેમને ઠીલી
કરવા તથા બતાવે ખવાડવા આગલ ગયાં;
પણ અદલશાહ તો બધી કેલવણી લઈ ભરપુર
થઈને સઘલા સુધરી ગયલા તે તેમ કરવા દીધું

જેવા આપણા જીવાનશાના ઢંગ ! ૩૯

નહી. ખતાશો તેણે ફેંકી દીધો અને ઠીલા તેણે બુસરી નાખ્યો. પણ તેથી મીઠીખાત અ-
ને નવાજખાઈ કંઈ હઠી ગયાં નહી. તેવણે મો-
ગનપર સોગન ખાવા માંડ્યા. તેમની તરફથી
વહી કાકાની શીરીનખાત ખોલી, “ મરું અદલ-
શાહ, સપરમો દહાડો એમ ચેરાં નહી કાઢારયે.
બધરાંનો જે સંસાર છે તે તેઓ કરશે; તેમાં
તમે હરકત ના કરો ખા.” તે પછી મામાની
ગુલખાત ખોલી, “ એ લેરે ! અદલ, તમે તો
સુધારા વાલા કરતાંખી વધારે સુધારાવાલા થઈ
ગયા કે ખાવાની ચીજને ફેંકી દેવોચ ? તમે
ગમે તેવા હુશયાર ને સુધરેલા હોશો, પણ આ-
જે તો ઠીલા કર્યા વગર ને ખતાશો ખવાડ્યા
વગર હમે રેહવાનાં નથી. ચાલો લાવો, એ બધું
હું મારે હાથે કરું. જોઈ વાઈ તમે કેટલી ખો-
હસ કરોચ ? જો ઠીલા નહીજ કર્યા દેશો તો
પછી અખાત રેહાનો બધો નવોસવો વાગોજ
કુકાંએ રંગી મેલચ.” એટલું ખોલી ઝડપથી
પીગાની લઈ ગુલખાતએ અદલનાં કપાલપર
બરાબર એક આંગલ લાંખો કંકુનો લોસોટો
પાડ્યો, અને તેજ વેલા શીરીનખાતએ, ચોખ્ખા-
ના ખેચાર દાણા સાથે એક ખતાશો અદલનાં
મોહમાં મેલી દીધો. અદલે ઠીલા તથા ખતા-
શાના સગન બધરીને બદલે ખીજી સ્ત્રીઓને

હાથે કરવા દીધા તેથી નવાજ્યામ્હનિ દલગીરી ઉપજ્યા વગર મૂકી નહી. તોપણ અપરમે દહાડે બલાપાને અપસગનનું મુલ ગણી તે મનમાંથી કહાડી નાખ્યો, અને લાગલાં અદલ આગલ ધસો જ્યાં તેને “ભરયે હાથે” ઓવરણું લીધા, અને “વરસ સખ કરારનું” ઊગલો, તથા આમ્હસ ઊવા સાડી સતરસો વરસના થલો” એવી દુવા આણી. પણ અદલે તે દુવા ઉપર તુરતજ ડામ દીધો, “હા ! સાડી સતરસો વરસના થાલો, કે દુનયામાં સાડી સતર હજાર ધકેલા આમ્હનિ ભરયે !” નવાજ્યામ્હએ જોયું કે, જો આણી કંઈ પણ વધુ ખોલીશ તો અદલ વધારે ખેડકશે, તેથી “ઓવાઈં ભુસું” કરીનેજ વાત ખાઈ ગયાં; અને લાગલી બદામ દરાખની સેવ અને રાતનું ખાંધેલું ગોલાખનું પમરતું દહીં લાવીને અદલ આગલ હાજર કીધું. તેની પાછલ વલી દહીં માછલી અને ખાંડ કેલાં સાથનું સગનનું ભાણું લાવી મેલયું, જે સંધલાંને અદલે સારી રીતે ઇનસાફ આપ્યો. ત્યાર બાદ બાવાની જોડે આતશબેહરામને સેજદા કરી આવયા, અને સેહેજ વખત ઘરમાં આવેલાં બધરાં વચ્ચે મુધારાની તથા કેલવણીની અને માણસ જાતની હાજતોની વાત ચલાવી પોતાના માત્રેને ઘેર જવા તક્યાર થયા. પણ તેટલે

તેમના આવાજે તેમને અટકાવયા, અને કહ્યું,
“આજે જરા કામના દણડો છે, વાસ્તે ધરમાં
જ રહેવો, ને મને કામકાજમાં તથા લાવવા લે-
વામાં મદદ કરો.” પણ અદલને એ વાત કવ-
ડી ઝેર સરખી લાગી. તે લેવરાની પેઠે ફફડી
પડ્યો, અને આવાને તેમની બુલ સમજાવવા
લાગો, “આવાજી, તમે સમજાવ્યું શું? મારા
મીત્રો કંઈ બામદા કે બુખર્ગી ખાસ નથી કે
માત્ર ચીઠીનાંજ તેડાંથી દોડી આવશે. તેમને
તેડવા માટે આજે મારે પોતેજ જવું જોઈયે.
ધરમાંનું કામકાજ હોય ને તમારેથી એકલું પોં-
હચી નહીં વલાવું હોય, તો મુખે એક બે મા-
ણસ ઉપલગ કામ કરવા રોજે રાખો. હું પોતે
એવે દણડે કામ કરવા બેસું? છટ નોનસંસ!”

દીકરાના આ રોકડા જવાબથી આવનાં
આંતરડાંજ ઉઠાઈ ગયાં. તેણે અદલને ઝં-
ઝેરી કહાડત, પણ સપરમો દણડો ધરમાં રમ-
ખાણ થઈ પડશે કરી લોઈના ગોટ ગલી ગયા,
અને અદલને સમજાવીનેજ કહ્યું, “દીકરા,
તું તો ફંલકતાના ગવંદર જંદરાલને ઘેર જન-
મતો જનમતો મારે ઘેર બુલો પડી આયોય.
તું રોજે માણસો રાખવાની ને ખીજી મોઠી
મોઠી વાતો કરેય ખરો, પણ કંઈ ખાજો વી-
ચાર છે, કે તેથી પછસાનો કેટલો ખોલ પડશે,

ને બાવાની ટાલકી કેવી ઘસાઈ જશે ? જરા જરા કરતાં બાય ત્રણ ચાર દહાડામાં હું દોહડસો "મસો રૂપયાને ઘેર ગીચોચ ને તેનાં હાય સોતારાંચી મારાં લોહાંનું" પાણી થાયચ." અદલ આ વાત પર પેટ ધરીને હસ્યો અને માત્ર એટલું જ બોલી બાહર નીકલી પડ્યો કે, "તયારે તમે ઘેલા ઊતા, બાવાજી, કે ખરચ કરી નામ કહાડવા નીકલીયા. ખરચ કરવા તયારે તો પુરેજ, નહીં તો સબલું રદ બાતેલ છે. તે કરતાં તમારા હાથમાં બીડ હોય તો એટલું બધું કરવાને તમને ગલે દોણ પડ્યું હતું ? જ્યારે કામજ કરવા નીકલયા તયારે વલી થોડા રૂપયાનો હાયસોસારો શું ? એ બુદાઓના એવાજ શેડરા હંમેશાં હોયચ."

પોતાના બાવાને ખરચ કરવાની શીલસુશી સમજવીને, તથા દીકરાને કામકાજ કરવા કેહેવાની મુરખાઈ તેમના મનમાં ડસાવીને, આપણા અદલશાહ પોતાના દોસતોને ત્યાં ગયા તો ખરા, પણ ત્યાંથી તેવણ કેટલાંક નવાં લકરાં ગલે વલગાવયા વગર પાછા ફરયા નહી. મીત્રોને મોંઝોમોંઝું એજન કરવી વેલા, તેમને ત્યાં તેમના જે કોઈ ખીજ માત્ર કે સગા વહાલા આવેલા હોય, તેમને પણ તેવણે શરમાશરમીમાં એજન કરી દીધાં. અદલ પોતે જાણતો

હતો કે, ધરમાં ધણું તો દશ પાર માણસના સુકરાનીજ તપ્યારી છે, તો પણ પોતેની કાંઈ કરી નાખે છે તેવું દેખાડવા તથા દોસતે વચે પોતાની નોક જાલવવાના થાલા વીચારથી તેણે એ રીતે ખીજાં આઠ દશ માણસોની હાર વધારી દીધી. તેમાં માત્ર મીત્રોના મીત્ર અને સગાજ નહી પણ બે ત્રણ બાહુતી આધરાએને પણ નોત્રાં દીધાં. અને તે કેવી રીતે? તેમના સઉથી મુખ્ય મીત્ર મી. સપલશાહની સલાહથી તેણે મેસરસ લક્ષીતજી લલકારભાઈ, ગુલચ-મતજી પરીરખજી અને દુકરભાઈ બુઝાશાહને પણ ખોલાવયા. એમાંના પેહલો જીવાનયો આખરાં શીડલ ઉપર હાથ ચલાવી મોટા મોટા રાગોને ભેંસાસુર સુરમાં લલકારી મુખ્યધમાં તા-નસીન ગવધ્યાની જગા રાખેછે; ખીજો જી-વાનયો નાટકોમાં પરીએના પારટ બજાવી પો-તાની ખુબસુરતી અને નાજ નખરાં મોટે લો-કોને હેરત કરેછે; અને ત્રીજો નાટકમાં ડોલયા તરીકે સરસ ગણાઈને પોતાનાં ડોલયાપણાંથી આખી મુખ્યધનાં કલેજાં તોડાવવાનો દાવો કરે છે. તેથી તેમના એ હુંનરોનો લાભ લેવાને મુખ્યધમાં ઘણાં કુટિયા સરખવસરે પોતાને તથાં તેમને જમવા તેડેછે, અને તે જમણના બદલામાં તેઓ ગાયછે, નાયેછે અને ડોલયાપણું કરી

ખીજ મેહમાનોનાં દીલ રીજવેછે. આપણા અ-
દલે પણ તેમને એજ નેમથી નોતરયા, અને તેનું
નોતરું અરધે બેલે તે સાહેબાએ માથે ચાડા-
વી દીધું.

પણ અદલ એટલોજ કચુંબર કરી અટ
કયો નહી. તે ધર તરફ પાછો ફરતી વેલા મેસ-
રસ સપત્રશાહ, ડફલશાહ તથા ટોપલશાહ, જેઓ
તેના ખાસ દોસ્તો અને સુખ દુખના સાથી
થઈ પડ્યા છે તેમને બોલસ કરી પોતાની
સાથે લેતો ગયો—એવી મતલબથી કે, તેમને
બપોરે પણ પોતાની સાથેજ જમાડે. હવે ખરે-
ખર તો ધરમાં બપોરનું જમણુ છેજ નહી.
સધણું જમણુ રાતનુંજ છે, અને બપોરે તો
માત્ર ઘણુંજ નજદીકનાં સગાંની ચાર પાંચ
છોકરીઓનેજ નોતરેલી છે; તેખી એવી મત-
લબથી કે ધરમાં કામકાજ કરવાને હાથ લાગે.
વલી તેમને માટે બપોરનું જમવાનું પણ ઘ-
ણુંજ સાદું અને ટુક છે. વરસગાંઠના સગન
તરીકે માત્ર આવલ, દાલ, પાટયો, દહી અને ઘી
છે. તેમાં પાતયો પણ સુકા ધમણુનોજ છે, કાંકે
તાજ ધમણુ અને બોધ માટે ઘણીખી કોશિશ
કરયા છતાં તે પુરતાં મલી શક્યાં નહી, અને
જે સેર અછેર મલયાં તે તો સહવારે અદલના
નાશતામાં સાફ થઈ ગયાં. તેમ છતાં અદલ જ-

યારે આ ત્રણ હીમધીમ જેવા દોસ્તોને લઈ આવ્યો, અને તે પછી આવામાં જુએજુક ટીકા ફરે તેવા, ત્યારે તેનાં માખાપ વગેરે ધરમાંનાં સઘલાં માણસો ઊત્તલાંસપ થઈ ગયાં, અને સરવે એક ખીજનું માંડુ લેવા લાગ્યાં. અદલ તે કશાંની જરાપણ દરકાર કર્યા વગર પોતાના આ “ લીપેલો ઓઠડી શાધુ ” મીત્રોને લઈ પોતાના ઓરડામાં નચીતે બેસી ટપા મારવા તથા રંગ રાગ કરવા પડ્યો. તેનાં માથે મીઠીખા-ધ તો લોહીના ગોઠ ગલી ખુણે ખુણે કંઈ શાધ ખોલ કરવા પડ્યાં, પણ તેના ખાવાના પોટા ઊછલી આવ્યાથી તેવણે તેને પોતાના ઓરડામાં ખોલાવી તેની આ મુરખાઈ માટે સખત ડપકો આપ્યો, તથા હમણા આ વધી પડેલાં માણસ માટે દોડદોડીથી જ તપ્યારી કરવામાં આવે તેમાં મદદ કરવાને તેને કહ્યું. તે ઊપરથી અદલને મીજન ગયો; અને થયો તે કેવો કે તેણે પોતાની કેલવણીથી સંપાદન કરેલાં સરવે બંડોલને પોતાની મદદે ખોલાવી ખી-ચારા “ ધાંખરા ” ની ઝાટકણીજ કહાડી નાખી:- “ તમે જુદા થયા તે સાથે તમારી જુધી પણ જુદી થઈ છે. તમારા શું ડોલા નથી કે હું હજુ તો હમણાં જ બહારથી ઠોકો પરીકો આવ્યોય ? એવી હાલતમાં જરા આસાયશખી તો

લેવા દેશા કેળી ? તે કરતાં આપ ખીચારા મારા
 ત્રણ ફરેરાં અને જોડામેનાં ઘેરખેઠાં આવયા
 તેમની હજુરમા રહી તેમની આગતા સવાગતા
 ખી કરે કેળી ? તમે કહેાચ કે ઘરમાં કંઈ તમા-
 ચાર નથી, તો તેમાં હું શું કરું ? એ તો બાપ
 તરીકે તમારી ફરજજ છે. તો કાં તમે ઘટતી સમ-
 ચસુચકતા નહી રાખી ? ઘેર ચલાવોચ તારે તમે
 એટલું ખી સમજતા નહી કે, એવે દહાડે પાંચ
 માણસો વધયા વગર રહેજ નહી ? બપ્પરચ્યા
 એને જો સો માણસનું ખાવાનું કેલવામાં
 આવેચ, તો તેઓ સવાસોથી દોહોડસોનું તપ-
 ચાર રાખેચ, અને તયારેજ જમન કરનારની
 આખર રહેચ, તે શું તમે જાણતા નથી ? જો
 તમે એવી હાલડવાલ રીતેજ કામ લેવાના હતા,
 તો એ રમખાણુ ઝેનુંજ શું કરવા કીધું ? મારી
 આ એતવણી છતાં જો તમે નહીજ કરશો તો
 પછી વલી આ તરફ હું છું. મારીથી જો થશે
 તે કરી લેવશ, અભાગયો એક દહાડો તો પાંચ
 રો જાય. બધા દહાડા તો તમારા લોકનો હાથ-
 સોસારો ને સંતાપ છેજ, પણ વરસ જેવે દહાડે
 ખી તેજ. અફસોસ ! સદ હજાર અફસોસ ! !”

અદલનાં આ બાષણથી ખીચારા મેહ-
 રવાનજનું કલેજનું કપાહ ગયું. એક તરફથી
 તેમને ઘેરની નોકબલવવાની ઈતેજારી, ખીજી

તરફથી વધારે પહસા ખરચવાની શીકર. ત્રીજી તરફથી વધારે પહસા ખરચવા છતાં ધારેલું કામ વખતસર પાર પડશે કે નહીં તેનો યુચ્ચ વાગે. અને એથી તરફથી એ સધલાં વચે મદદ કરવાને બદલે દીકરા તરફથી “દુખપર ડામ” સરખા ચોખા, —આ સધલાંથી તેવણુ, જેકે જાતે નરમ સવભાવના અને ખમાઉ માણસ છે, તે છતાં તદ્દન તાલી ગયા, અને તે યુસાની જીમમાં તેવણુ બદલને કંઈ કવડા સંપુત કહવા જતા હતા; પણ તેવામાં મીઠીખાઈ જે પાછલ ઊભાં રહી આ સધલું જોતાં હતાં, તેવણુ એકદમ વચે નીકલી આવયાં, અને એકદમ આંખ મારીને કંઈ જીદીજ વાત છેડી ઊભાં; અને હજી તો તે વાત આગલ ચાલે તેટલે વીજળીની પેઠે નવાજખાઈ તયાં આવી લાગી, અને ખોલી, “સસરાજી, તમને હમણાં બજારે જવાની કે ખીજી કંઈ લાવવાની કશી જરૂર નથી. બપોરે બદલશાહના દોસતારોને જમાડવાની તક સમવાય એવી ગોઠવણુ હું કરી શકશું. આવજ, દાલ ને પાતયો તો તમ્બારા છેજી. તે ઊપરાંત આખી દાલનાં ઈંડાં કરી નાખીશું; ઘરમાં મુરખો છે તે કામમાં લમણું; રાતને માટેનાં ગોશમાંથી થોડુંક ગોશ વાપરીશું; ઝટપટ પાંચ સાત રોટલી ઠારી નાખીશું; ને

અરધા કલાક ફેકલાકમા જમવાનું તક્યાર કરીશું. મેં પોતે તથા બીજાં દોઢકરોએએ સહવારે સારી રીતે મેવ સાથનો નાશતો કીધેલો છે, તેથી હુંમા સઘલાં તો બુકબાચક આપ્તનેજ અલાવીશું. એ રીતે કામ લેતાં તો કંઈ ખુટ પડશે તો. મરું પછી નમતો પોણર થતાં તમા ધીરજથી ખજનરે જઈ તે લઈ આવજો.”

નવાજબાઈએ દેખાડેલા આ ન ધારેલા ઊપાયથી અને તે દેખાડવાને વાપરેલી જીલ લીધી, તેણીનાં સાસુ સસરાને એટલી તો ધીરજ આવી, કે તેઓ જાણે કેવાં એક માટાં દુખમાંથી છુટાં હોય એમ તેમને લાગું. સસરાએ પોતાની ઘેરસંસારી વહુને તેની ઊંચટ અને ઈંતેજરી માટે શાખાશી આપી; મીઠીખાઈએ અદલને માંહોંડાં અને ખરડા ઊપર પસવારી બાઈ બાપુ કરી તાણાડો પાડી દોસ્તો આગલ મોકલી આપયો. ગુલબાઈએ, પોતાને તયાં આવેલી સગાંવડાલાંની દોઢકરીઓ સાથે મલી રેઠલી, ઈંડાં વગેરે ઝડપચડપ કરી નાખ્યાં; અને શેવટે અદલશાહ પોતાના મીત્રો તોડે કંડે પેટે ભોજન જમવા બેઠા. જોકે તેમનાં ખાણાંમાં હવે કંઈ કસુર નેવું રહ્યું નથી, તોપણ નવાજબાઈ પોતાનાં સાસુ તોડે તયાં વારંવાર ફેરે મારી, “બાવા

માફ કરતો; ગરીબને ઘેરનું એવુંજ હોય; મસખરી ના કરતા મરું,” ઈતિયાદી ખાલો ખાલો અદલશાહને ને તેવણના શાહ દોસ-
તોને સપરમે દાહાડે તાહાડા મીઠા રાખતાં, ધ-
રની અને વરની આપર રાખવાની પોતાથી
બનવી કોશિશ કરે છે. પણ તેણી એટલું જ કરી
અટકી નહીં. પોતે જમવાની જરા પણ દરકાર
કર્યા વગર, અદલશાહની નોકદાર કમપની જ-
મી ઉઠતાંજ તેમને માટે આહિની તદ્દિયારી કરવા
પડી. અને ત્રણ વાગાની અંદર તેમને ઘણીજ
લોહજાદાર આહિ કરીને પાણસાથે લાગી “જાંસી.”
તે પછી સાંણંજ સુધીના વખત તેણીએ કામ-
કાજના દેખરેખ અને ગોઠવણ કરાવવામાં ફાડ-
ડયો. આ સઘણો વખત આપણો સમજનો
કોહણો-આપણો અદલ-માત્ર દોસ્તો સાથ “પી-
સની ઢોટ” અને “બોત્રોક” રમવામાં ફાડ-
ડતો હતો.

તે પછી વલી સાંણંજે પાંચ વાગતાંજ તેઓ
તાણ હવા ખાવા અને બિજાંને નવા દેખાવ દે-
ખાડવાને, તનદરૈસ્તીના કાયદામાં ફરમાવયા પ્ર-
માણે, બાહર પડ્યા. તેને માટે ચુક નહીં થાય તેની
તેવણ અને દોસતો ઘણી સંજાલ રાખતા. પણ
તયાંથી પાછા ફરતાં તેવણ વલી એક કામ વ-
ધારી આવયા. દરયે કીનારેની ઠંડી હવા ધોર-

તાં અને ઠંડી વાતો કરતાં, તેમાં જ્યારે શતનાં ખાનાનાં વાત નીકળી ત્યારે તેની જુદી જુદી વાણીએ સાંભલી સપલશોહ તેને ખાટે પોતાના સંતોષ જાહેર કર્યો ખરો, તોપણ શેવટે ભલાઈને ખાતર એવી સુચના કોધી કે, “મારડર, એવાં સરસ ખાનાં અને ઊતમ મોજ મળાડને છેડે જો જરા આહસકરીમ અને છેક હાય તો ધણુંજ સાઈ. વાતમાં કંઈ દમ નથી. પાંચ ચાર રૂપરડીની ખીસાદ છે. પણ મહેમાનો પુરેપુરાજ ખુશી થઈ જશે, અને તારાં ‘હેપી બરડો’ ની યાદગારી આપણા દોસ્તોમાં કાયમ રહેશે. હું એ ભલામણ નહીં કરતે, પણ હમણાં એવો ધારો પડ્યો છે, તેથી કરયા વગર ચાલે નહીં.” આ વાત સંઘલા ફરેડોએ દીલોજનથી કબ્જલ કરી, અને આપણો “ધરખારનો લીલો” અદલ પોતાના ખાવાનાં ગજવાંનો જરા પણ વીચાર કરયા વગર પાધરોજ પીયરસને તયાં આહસ કરીમના એક મોઠા મોલડનો તથા ત્રણ દજન તાજાં કેકનો આરડર આપી બેઠો. તે જોડે, ખરાંડી તથા વાઘન સાથે પીવાને સોડા, લેમન અને કેટલાક રતલ આહસને આરડર આપવાને પણ ચુક્યો નહીં. વાંચનારી બાબુઓ ધારશે કે, અદલના આરડરો અને ખરીદીઓનો અહીં છેડો આવ્યો હશે. પણ નહીં. હજી કંઈ બાકી

છે. એ નીવસો પાકી કેરીના છે, અને તેથી અદલ મે ત્રણ દળન જેરીના પણ આરડર કરતોજ આવયા, અને તે જેરીખી સાધારણ નહી હે ! સખલી લાફસજ ! આ ખરીદીના આરડરે આપની વેલા તે દરેક ડોકાણે પોતાનાં નામ અને ડોકાણાંના ચલકતા કારણે આપે છે, અને તે કારણે ઊપરના સોનરી અક્ષરે તથા તેના ચલેજનવ બલેજનવ જોયો ભપકો તથા તેની કાતરની પેરે અચાચપ ચાલતી જીભલી જોઈ દુકાનદારે પણુડે થઈ જાય છે, કે વલી આ નવો જવાનોયો અને “શેઠયો” કોણુ ઉગી નીકલયો છે !

સમી સાંહાંજને “ધરોધર વખતે” જોવા દીવા થયા તેવાજ આપણા અદલશાહ, પોતાના આસ મીત્રો જોડે ફરીહરી ખરીદી વગેરે ફરી હાંફતાહુંફતા ધરમાં આવી પોંહચયા. બાહર હેમતજેહમત ફરી આવેલા હોવાથી તેમને ધણીજ ઠાક ચહડી છે. તે ઊતારી જરા “ફરેશ” થવા માટે તેવણે બરાંડી પાણી માગયું. નવાજખાઈએ તુરતજ એક બાટલી લઈ જહ ઊખેડી આપી, અને તેનાથી અદલશાહ તથા તેના મીત્રો મેસરસ સપલશાહ, ડફલશાહ અને ટોપલશાહ જરા જરા વારે પોતાનું ગલું ભીજવી “રેશન” થતા ચાલયા. નવાજખાઈ

તેમના આ આરામારા જોતી રહેછે; અને જ્યારે તેણીએ જોયું કે, બરાંડી તેમનાં પેઠમાં ઘણા ચચરી વલયોએ ત્યારે તેણીએ સમય સુચકતા વાપરીને તુરતજ થોડાક ઢોલમીના કવાબ જે તુરતનાજ તખયાર થયલા છે, તે ગરમાગરમ લાવી હાજર કરીયા. તે ઊઘાડવા જોડે ફરી તેઓએ બરાંડી લેવા માંડયો, અને બાકીના બીજા દોસ્તો તથા સગાઓ આવી પોંડ્યે તે આગમજ તેઓએ આખી એક બાટલીનું માથું બાંછ આપયું. પણ એવામાં ત્યાં એક ચમતકાર સરીખા બનાવ બનયો. અદલે વરદી આપયા પ્રમાણે આપસ, આપસકરીમ, સોડા, લેમન અને કેરીઓ એક પછી એક આવી લાગ્યાં. તે જોતાંજ અંજણાઓમાં તો ખુશહાલી પંથરાઈ, પણ અદલનાં મા, બાવા અને બાયડીના બારેબાર વાગી ગયા. નવાજબાઈ તો તુરત ચેતી ગઈ કે આ સઘળું ક્યાંથી આવ્યું; પણ તેણીનાં સાસુ સસરા તે માટે ઈતેજારીથી પુછપરછ કરવા લાગ્યાં. નવાજબાઈએ જોયું કે જો બાવા દીકરાને પુછવા જશે અને ખરી વાત જણાશે, તો ખુશહાલીને વખતે બને વચે અથડાઅથડી થયા વગર રહેશે નહી, અને સઘલી ભલાઈ હરામમાં જશે; તેથી તેણીએ સંભાલ અને યુક્તીથી તેમને અદલ આગલ જવા

દીધા નહીં, અને ઘરમાં ચમતકારીક રીતે આવી પડેલી ઊપલી નયામત ચીજો ક્યાંથી આવી તે માટે પોતા તરફથીજ તેમની આગલ એવો ખુલાસો ઠોકી દીધો કે, “ અદલ અને તેના દાસતો મલી એ સઘલું ફોંથી પરત્વે લાવેલા નેવા લાગેછે; પણ એ વીથે હમણાં તેમને પુછવું નહીં, કારણ ખાવા પીવાને વખતે તેમને ચક્રુનમ લાગશે અને તે બાહેરના લોક વચે આપણે માટે શાભા ભરેલું નથી!” આ રીતે શવાણી વહુનાં ડણપણથી તુરત વેલા તો શેતાન ઊધો પડ્યો, અને રંગમાં થતો ભંગ અટકી ગયો. જમવાનો વખત પાસે આવતો ગયો, અને મેહમાનોની ખુશહાલી તથા ઊલટ વધતી ગઈ. સાડા સાત વાગામાં સઘલા મેહમાનો આવી રહ્યા, અને આઠ વાગામાં સુફરો ખીંચાયો. સુફરો ખીંચાવવામાં, તેની ગાઠવણ અને ગણતરી રાખવામાં તથા તેની સઘલી દોડાદોડ કરવામાં નવાજ્યાઈ, તેણીનાં સાસુ અને સસરા એ ત્રણજ છે. તેમાં સાસુ અને સસરા અસલી વીચાર અને રીતભાંતના હોવાથી, અને આ સુફરાનું કામ સુધરેલી ઢપપર ચાલવાથી, લગભગ સઘલી સંભાલ આપડી નવાજ્યાઈને માથે આવી પડેલી છે. પોતાનાં ઘર અને વરની નોક રાખવાને તેણી પુષકલ પસીનો ઊતારે છે. તેણી રા-

ધણીમાંથી ઓરડામાં અને ઓરડામાંથી રાધ-
ણીમાં તથા માલપરથી હેઠે અને હેઠેથી માલપર
ફેરામાંથી કરવામાં, જાણે પગે પાણી લઈને ફે-
રે છે. પણ આપણા અદલ શું કરે છે ? તેવ-
ણુ તો સારી રીતે “ બબા ” ને ધનસાક આપી
મસ્ત અને માતખરની પેઠે એક હજારે પર
પડી મીત્રો સાથે ટપા મારે છે. તેવણુ જાણે ધ-
રના માણસ નથી, પણ બાહરથી આવેલા પ-
રેણુ છે. તેવણુની સઘલી અગત તેવણુના
બપકા અને જીભલીમાં છે. તેવણુ પોતાના
એ બપકાસપકા સાથે ધડીમાં અહાંથી તહીં
લટાર મારે છે, અને ધડીમાં દોસ્તો આગલ વાં-
કાટીકા થઈ તેમને રીજવે છે. પણ હાથ જીંઘડી-
એક ગલાસ મેલવાને કે એક કલસયો ઊઠાવવા-
ને વઠીક કામ લાગતા નથી.

સુકરો બીછાઈ તયાર થયા બાદ અદલે
પોતાના મીત્ર મીઠ સપલશાહનો સલાહથી એ-
વો વીચાર બાહર કર્યો કે, ત્યાં મેહમાન તરીકે
આવેલી સગાં વહાલાંની બાનુઓએ પણ, મ-
રદો સાથે એકજ સુકરાપર ખીરાજવું. પણ મ-
રદ મેહમાનોમાં મોટો ભાગ તેના મીત્રોનો હો-
વાથી, અને તે મીત્રો સાથે તે બાનુઓને કશી
પણ આગલી પીછાણ ન હોવાથી તેણીઓએ
તેમ કરવાને ના પાડ્યું. આથી અદલે, સપલ

અને બીજા મીત્રોએ સ્ત્રીઓનાં છુટાપણાં તથા સુક્રાપર સ્ત્રી મરદોએ સાથે ખેસવાના ફાયદા ઊપર નાનાં નાનાં બાપણો કર્યાં; પણ તેની કશી અસર થઈ નહીં. આંતે મરદો અને બાનુઓ જીદા જીદાજ સુક્રા ઊપર ખીરાજ્યાં. જામતી વેલા પેહલવેહલો જે જાણુવા જોગ બનાવ બનયો તે એ કે, અદલના સુખવાસી મીત્રોમાંના ફેટલાકોને જીમલા પાપટ ખાવાની એકાએક તલપ થઈ આવી ! અદલે તે વીથે લાગણો હેકમ કર્યો, અને તેથી તેનાં મા અને બાયડી નવેસરથી દોડદોડીમાં પડ્યાં. મોઢે જાયગે એ બંને ફરમાસુ સીજ ધરમાં તે વેલા પુરતા જથામાં હાજર ન હતી, તેથી નવાજખાઈ લાગણી ત્રીજે માલનાં બાકુતને તયાં પોહચી વલી, અને તયાંથી જીમલા પાપટ લાવી અડપ અડપ જીંદ સુક્રાપર મેલી દીધા. પણ એ કરતાં વધારે જાણુવા જોગ વાત દારૂની સલામતીની છે. તયાં જે સલામતીઓ લેવાઈ તેમાં પેહલી “પાક દાદાર હુરમજદ”ની છે. તે પછી “આતશખેહરામ પાદશાહ”ની, “જરથોશતી સીકા”ની, “મહારાણી વીકટોરયા”ની, “અશો રવાનો”ની, “આજના મુખારક રોજ”ની, અદલની સાલગરેહની, તેના કાંધર મેહરવાનજ મશાલાવાલા તથા તેમનાં કુટુંબની

અને અદલની કલખની સલામતીઓ અનુકરમે લેવાઈ. આ સધલી સલામતીઓ વેલા “હરે” ના પોકાર કાન ફાડી નાખે એવા ભારથી હો છે, અને ટેબલ તથા રકાખીઓ એવાં તો ભારથી ઠોકાય છે કે, ભિંયતલયે ખાટલે પડેલાં મકાઈ ડોસાં ખીચારાં હેબત ખાધને ભડકે છે, કે રખેને ઘેર નુટી પડે. પણ એ સધલાં પછી એક વધુ અને ખાસ સલામતી લેવાઈ, તે વેલાની ગડબડનો તો પારજ નથી. તે સલામતી મીંડ સપલશાહે ચાહી અને તેને ટેકા મીંડ ટોપલશાહે આપયો. તે લેતી વેલા માત્ર ટેબલો અને રકાખીઓ ઠોકાધને રહીયાં નહી, પણ દરેક ફરેડે પોતપોતાનાં ગલાસો એક ખીજ સાથે ઠોક્યાં. તે સલામતી “આપણા હારદી ફરેડ મીંડ અદલશાહને તયાં એક બેટો આવે તેની” છે ! એ સલામતી વેલા ખાપડી નવાજખાઈ તો શરમતી મારી ઓરડામાંથી બાહર પોલજ થઈ ગઈ; પણ તેણીનાં સાસુ મીઠીખાઈ, જાણે અદલને તયાં ખરેખર “બેટો” આવયો હોય તેટલાં ખુશહાલ થઈને ખોલી ઉઠ્યાં કે, “મરે રે મરે ! બાવા, તયારે તો તમારે મોંડે સેર શાકર ભરે ! એવો હસ્તો રમતો દહારો ક્યારે આવશે !”

એ અને એવાં ખીજાં બેટુ કોટકો વચ્ચે જમી પરવારયા પછી સરવે મેહમાનો હસખોલ

તથા રમત ગમત કરવા પડ્યા. તેમાં જોકે મરદો અને ઓરતોની ટોલકી જીદી જીદી છે, તોપણ તેઓ એકજ ઓરડામાં છે. તે વેલા ખાઈ પીને મસ્ત બનેલો અદલ પોતાનાં કુટુંબની જીવાન નાજનીનો સાથ પોતાના મીત્રોને “ઈન્ટરેડ્યુસ” કરી આપવાથી પછાત પડ્યો નહી. તે મીત્રો આથી એટલા તો ઊલટમાં આવી ગયા કે, તેઓએ તેણીઓને પોતાનાં એલમ તથા ગાયનના ભંડોલથી છક કરી નાખવાનો ઠેરાવ કીધો. તેઓ પ્રથમથીજ ચેતીને એકાદ બે કાનસરડીના અને શીડલ પોતાની સાથે લઈ આવેલા છે. તે વગાડવા જોડે તેઓમાંના દરેક જન વારાફરતી માટે ખરાડ બુલબુલી રાગો ગાવા લાગ્યા. પણ તેમાં જોડી મળાડ તેમના હલકા રાગ, લહડતી તાલ તથા બિંસાઈ સુરમાં ન હતી, એટલી તેમનાં તાણ-તોર, ચાલા એસટા અને અછાડ પછાડમાં છે. એક તરફથી તેઓ ખાઈપી મસ્ત બનેલા છે, અને બીજી તરફથી સુંદર નાજનીનોને પોતાની હુશયારીથી છક કરવી છે, તેથી તેઓ હાથપર હાથ ઠોકતા, પગપર પગ ઠોકતા, ડોક ઊંચું અને નીચું કરતા, અને ટુકમાં પોતાનાં રેંડ્યાલ શરીરને જાણે મરડી મચડી નાખતા. વલી આ હુશયારી માટે તેમને શાખાશીની તાલી મલ-

વાને કશો વીલમ લાગતો નથી. અદલનાં ગાયનપર સપનશાહે શાખાશી પોકારી, અને સપલશાહના ગાયન પર ડફલશાહ “બરેવા” બોલયા. બિહરામશાહના ટ્યુનપર અબરામશાહ “વેન ડન” બોલયા, અને અબરામશાહનાં તાણુપર અકરમજી “હુરે” કરવા લાગ્યા. તેઓએ પીલુના દાદરા ગાયા, અને ધનાસરીના કહારવા પણ ગાયા. “છોડી બહામનકી” ગાઈ અને “ગુણી ગુલ રખસાર”ને પણ ગાઈ કહાડી.

પણ તે છતાં તેમની કૃતેહ તયાં નેવી નોહાયે તેવી થઈ નહી. પોત પોતા વચે તેઓ ધણાખી રીજ્યા, પણ પેલી નાજુક ના રાની ખાતરમાં તેમનાં ગાયન ઉતરયાં નહી. તેણીઓને તો ગરખી ગરખા બાવે છે. તે ગાવાને તેણીઓમાંની એકે દરખાસ્ત કીધી, અને તેને માન સાથે જોતકી લઈ મીઠ સપલશાહે “મલતો મલતો મલતો રે મારા શયામ પેહલા મલતો” ની ગરખી લલકારી. પણ એ એક ગરખી છે, ને સપલશાહના બુકારી અવાજમાં અને મરદાની તાણુ તોરમાં ધણીજ કોર લાગી. તેથી નાજનીના વચે સામો તેવણુનો હુરયો અને હસી થઈ; અને તે તકનો લાભ લઈ તેણીઓએ પોતે વારા ફરતી ગરખા ગરખી લલ-

કારવા માંડ્યાં. તે જોડે તાલ સુરમાં બરાબર નહીં, તોપણ તેમના નાજુક હલક અને કોમલ નાજનબરાં સાથે બહુજ મનપસંદ થઈ પડ્યાં. એમાં આપણાં નવાજખાં પણ વચે આવી ગયાં. પોતાની બેડનપણીઓની દરખાસ્ત અને અદલના મીત્રોની બોલસાથી તેવણે પણ એક સુંદર ગરબી લલકારી. તે ગરબો દાતરડું માંતી છે, અને તે “મીં મોડાડાળનાં પરાક-રમ” વાંચેની છે. તેની શરૂઆત, “માય-છ માયછ માયછ રે તમા સાંબલો વાત મારી માયછ; હું મોડાડાળ દીકરો તમારો; કામો માટાં મુજથી થાયછ રે;”—એવી રીતની છે, અને તેમાં મીં મોડાડાળને નામે, નખલા અને તચાક જીવાનયાઓની ઠોકડી કરવામાં આવેલી છે. એ ગરબી ગવાતાં સઘલી-બાનુઓ પેટ ધરી ધરીને હસવા પડી, અને તે તેમને એટલી તો મનપસંદ લાગી કે, તેને ફરી ગાવાને નવાજખાંને ફરજ પાડવામાં આવી. એ રીતે એ ગરબીથી જ્યારે સઘલી બાનુઓ ખુશખુશ થઈ ગઈ, ત્યારે આપણા અદલશાહની કમપની, તેમાં મુખ્યકરી મીં સપલશાહનાં પાકોને પોરો થઈ ગયાં. તેઓએ તેના અરથ એવો લીધો કે, આપણે જ ગાયન ગાયાં તેની ઠોકડી કરવાને માટે તથા આપણને નીચા

પાડવા માટે નવાજખાહએ ખાહમખા કપટથી એ ગરખી ગાઈ, અને તેમ કરીને પોતાના ખા-વીંદને તથા તેના મીત્રોને બારે “ જનસલટ ” કર્યું. અને તે પોતે કર્યું એટલુજ નહીં, પણ પોતાની બેનપણીઓ પાસે પણ કરાવ્યું. એવા-વીચાર વચે તેઓ ત્યાંથી ફરડતા ચટકતા ધુટા-પડ્યા; અને બીજા હાથપર નવાજખાહ તથા બીજા બાનુઓએ પોતાનાં નીરદોષપણાં વચે હસી ખુશી સાથ એકમેકથી રૂખસત લીધી.

અદલશાહની મુબારક સાલગરેહ હસી ખુશી સાથ શરૂ થઈ હતી, પણ તેના છેડે, આ-પણે ઉપર જોયું તેમ, વાંધા વીપટીમાં આ-વયો. બીજે દીને આફ્રીસમાં જવા આગમજ મીં સપલશાહ પોતાના સઘલા દોસતોને ઘેર ફરી વલયા, અને છેલ્લી રાતે નવાજખાહએ લ-લકારેલી “ મીં મકોડાજી ” વાલી ગરખી વીથે તેમનાં મત પુછવા તથા તે બાખત બિપર તકરા-ર કરવા લાગા. તેમાં કેટલાક મીત્રોનાં મત તેમ-ની તરફેનમાં પડ્યાં, અને કેટલાકનાં વીરૂધમાં પડ્યાં. પણ જોએનાં વીરૂધ પડ્યાં તેમને તકરા-રથી તથા સમજવટથી પોતાની તરફેનમાં અને નવાજખાહની વીરૂધ ઉતારયા; કેમકે નવાજખાહ-થી બે ત્રણ વાર તેમની ગરૂનીને જો ફરકા લાગા હતા, તેના કીનો તેણી બિપર લેવાનો તેવણે મ-

જાણુ તો એવ કોઈ છે. એ રીતે બધાઓને પોતાના મન સાથે મલતા કરી તથા નવાજ્યાઈ વીરૂંધ બેઠેરીને તેવણે એવું ઠેરવ્યું કે, સાંહાં ને બેઠેરે પર સવજા મીત્રોએ મળીને, અદલશા હને હાજર નાજર રાખી, નવાજ્યાઈની વરતનુક સામે આપણો પરોઢેસટ જાહેર કરવા. તે મુજબ તેઓ સવજા સાંહ બેઠેરે પર સાથે મલતાંજ તે વીરૂંધની તકરાર તેઓએ જારે ગંભીરાત્ર અને પુર જોયમાં ચાલુ કીધી, અને ખીઆરી એક નાજુક અખલાની વીરૂંધ તેનો પીઠ પાછલ આપણા ઘરમારના લીજા આ પાંચ સાત પેડુલવાનો હેઠલ મુજબ લડાઈ ચલાવવા લાગા. શરૂઆત સરેશતા મુજબ વડા ફરેંડ સપલશાહે કીધી. તેવણે બોલયા, “હું ઘણો દલગીર છું કે, મને મારા એક હારટી ફરેંડની વાદક સામે આજે ખરાબ વીચાર જાહેર કરવા પડેચ; પણ છેલ્લી રાતે નવાજ્યાઈએ જે ગરબી ગાઈ તે આપણને ઇનસજટ કરવાનીજ હતી. તેણીએ આપણને મફાડાજી ખરોખર ગણ્યા છે; પણ શું ફરેંડો, તમા એ વાત એક ધડબી માનશો ? આજ કાલ આપણે સુધારા, કેલવણી અને છુટાપણાના હીમાયતી થઈ પડયાચ, ને તેથી મુખ્યમાં આપણે સીંડુ સરખા ગણાઈયેચ, તે જાણ નથી જાણુ ? મને સંતોષ છે કે,

નવાજબાઈ સરખી એકસો અગાન સ્ત્રીઓ આપણને મોકાડાજી કહે, પણ આપણે સીંહ તે સીંહજી !” મીં શાવકશાહે મત આપ્યું કે, “ નવાજબાઈ બાહેરથી લેવી ધનોસંટ અને વરચુઅસ દેખાએય તેની અંદરખાનેથી નથી. હું માનુંંય કે તે સારી ફેરેકટરની તો હોવી નહીં જોઈયે. ગમ રાતે મેં તેણીના જે એનચાલા જોયા તેથી તેણી વીશે માફ જોવાનીયન ઘણું લો થઈ ગયુંંય.” મીં ઉફલશાહે બુલ બાંજી કે, “ ગમે તેમ હોય, પણ એમાં વાંક સમજો આપણા અદલનોજ છે. ધારયામિલે તેણે પોતાની વાઢકને ઘણીજ છગાવી મેલીય. તે પગમાંનું ખાસડું પગમાં રાખતો નથી.” મીં ટોપલશાહ બલા થઈ નીકલયા કે, “ હું એમાં નવાજબાઈની કસુર કંઈજ જોતો નથી. હા, તેણી ખરાબ ચાલ ચલાવેય ખરી, પણ તેવી એવ કંઈ એકલી તેણીનામાંજ નથી. આપણા ટોલાનાં એકેએક બહરાંઓમાં તે એવ બરેલી છે, અને નવાજબાઈ તેઓમાંની એક છે.” મીં ત્રીમ ત્રાકજી બોલયા કે, “ એમાં તમારી બુલ છે, મીં ટોપલશાહ. આપણામાં સઘલીજ સ્ત્રીઓ ખરાબ નથી. કેટલીક એવી સરસ સુધરેલી સ્ત્રીઓ છે, કે જેણીએને ફરેશતાની બેઠી ગણવી જોઈયે. દાખલા તરીકે, મારીજ વાઢકને લેવો. મારી

ડીયર એમી દેવી આલાક, લાયકીવાલી, સુધરે-
લો અને સદગુણી છે ? વલી આપણા સપલની
શીરા દેવી હસમુખી છે ? આપણા ટોપલની
ગુલાં દેવી નરમાસવાલી છે ? આપણા ડફલની
દીના દેવી બિલાગી અને કેહેણસારની છે ? દુ-
કમાં હશિવર કરપાથી આપણુ સઘજા ફરેડો
વાઘફના બાબમાં સુખી છીએ; માત્ર એક અદ-
લત્ત કમનસીબ છે, કાંકે એની વાઘફ ઘણીજ
કલાંટ અને ગરર છે. જો કે આપણને તેણીની
સાથ જાણું કામ પડ્યું નથી, તોપણ અદલતને
ઘેર જતાં તેણી આપણી તરફ જે વસ્તુક ચ-
લાવેચ તે એવી તો ફોર છે, કે ખસ હવે તો
મને એને ઘેર જવા પણ ગમતું નથી. તેણી
આપણથી દુરની દુર રહેચ, અને એવું દેખાડેચ
કે જાણે હું ઘણી પતીવ્રતા બહરી છું; પણ જે
બહરી જાતે લુચી હોય તેજ એવો ઢંગ કરે.
બેઅદબી માફ છે, ડીયર અદલ, કે હમારેથી
તારી હજીરમાં એવું બોલાવચ. પણ હારદી
ફરેડો તરીકે હમાને તારી બુલ દેખાડી હમારી
ફરજ ગળવયા વગર સાંજતું નથી.”

આ અને એવી બીજી વાત અદલતને
ઘણીજ બારી પડી ગઈ. શું જવાબ દેવો તે
તેને સુજ પડ્યું નહી. પોતાની બહરીની હિમા-
યત કરવાને તો તે ચાહતોજ નથી; તોપણ

તેણીની વીરધ આઠલા બધા ટીકા થાય, અને પોતે પોતાના સઘલા બપડા સાથે એક અરાબ બહરીના વર ગણાય, એ પણ તેને ગમતું નથી. તેથી તેણે એવો જવાબ દીધો કે, “મારી વાઢકિ અબાગણી છે ખરી, પણ તમે સઘલા ધાંગમ્ય તેટલી બધી નહીં. મને તેણી સામે જે કર્યાદ છે તે એજ છે, તેણી અમાન, પેહમી, અધીરી અને બાહસીલી છે, અને એક સુધરેલા, વીધવાન અને બાહાદુર બરતાર સાથે કેમ વરતવું તે જાણતી નથી. બાકી તેનાં કંડકટ અરાબ હોય એમ હું માનતો નથી.” મીં સપલશાહ હસીને બોલયા, “તયારે, ફરેંડ, તું ઘણેજ ભોલો છે, અને તારી વાઢકિ તુને ઠગીને કુલ બનાવેચ. તેણી ઘણેજ મીઠી મસકલી છે અને પતાલ પાણી ચલાવી મોરી ફેરડી રાખેચ. ડીયર, તું હજી સ્ત્રીઓના કાવાદાવાથી તદન અંજાણો છે. સ્ત્રીઓને પારખવાનું, તેણીઓની બોલી અને ચાલણમાં છે, જે તુને હજી ખબર નથી. મને તેનો સરસ અનુભવ છે, અને તેથી હું ખાતરીથી કેહુંચ કે તારી વાઢકિનાં કંડકટ સારાં નથી.” મીં કસરેવજળ્યે બલાહનો બાગ લીધો કે, “બાહ હવે તે અરાબ છે તો અરાબ, તેની આપણને શું પંચાતી? જ્યાં ઘણી ધણ્યાણી રાજ તયાં શું કરે કોઠવાલ ને કાજ !”

મીં સપલશાડ ડોલા કહાડીને બોલયા, “ નો, નો, ફરેડ ! એ શીલસુશી ધામોના વખતની છે. તે આજના વખતમાં ચાલે નહી. આજે તો જો મરદને સુધરેલી મંડલીમાં ફરવું હોય તેણે પોતાની વાહફનાં ફંડકટ ચોખ્ખાં રખાવવાં જોઈએ, અને તેણીને પોતાના તાપ્પામાં અને તામેદાર રાખવી જોઈએ. નહીં તો પછી તેનું જીવતરજ બલકું. માટે હું છેલ્લે મીં અદલને એવી મજબુત બલામણુ કહ્યું, અને તેમાં તમે દરેક જન શામલ થશો, કે તેણે હવે પોતાની વાહફને સુધારવા પર વધુ ધ્યાન આપવું, અને ગદ્ય રાતે તેણીએ જો ખરાબ વસ્ત્રુક આપણી તરફ ચલાવીય તે માટે તેણીને ધટતી ચાનક લગાડી, ફરીથી તેમ નહીં કરે તેનો બંદોબસત કરવો. ”

એવું ડાહ્યણુ ડાહવીને તથા એવા ટૂરાવ કરીને તેઓ ઉઠ્યા પછી, અદલનાં કાચાં બેજાં બિપર કેવી અસર થઈ હશે, તે વાંચનારી બાનુઓ તુરત સમજી શકશે. અદલે પોતાની જોમ તેમ કરીને એકઠી કીધેલી કીરતી તયાં વેરાઈ ગયલી જોઈ, અને તેથી તેને એટલું તો ખરાબ લાગ્યું કે, તેણે નવાજખાઈ સાથે મરાવાનો, તેણીની પોતે ધારવેલી ખરાબ ચાલ સુધારવાનો તથા પોતાના દોસતોને થયલાં અપમાન માટે

તેણીની પાસે માફ મંગાવવાનો ઠેરાવ કીધો. તે મુજબ ધરમાં આવતાંજ તેણી સાથે તે ચીઠડાં ફાડવા લાગો. તે તેણીની સાથે મરાતો તો વાર-વાર હતો, પણ હમણાં તેની મરાવાની રીત જુદીજ લાગી. આગલ તેનું મરાવું છોકરવણુ હતું, પણ હમણાનું ખરેખર કપટી અને ઝેરી છે. જ્યારે નવાજબાહ ઉપર પોતાના ફરેડોને અપમાન કરવાનું તોહમત મુક્યું ત્યારે તેણીએ તેનો સાફ ઇનકાર કીધો, એટલુંજ નહીં પણ અદલની આતરી કરવા માંગી કે, તેના મીત્રો ધણા નાદાન, કપટી અને મતલબી છે; તેઓ નાસીપાસ થયલા છે અને પેટના બલેલા ગામ બાલવાનું કામ કરેછે; અને એવા ભામટા ભટકતા તથા ખોરયા આપરયાઓ આગલ માફ માગવી અને તેથી વગર કારણે, એ એટલું તો ઊધું કામ છે કે, તેમ કરવા કરતાં હજુ ફાંસી જવું બેહતર છે. પણ અદલ ઉપર એ સમજાવતની અસર થઈ નહીં. તેણે એાર એવું માન્યું કે, નવાજબાહ ખરેખર ખરાબ છે, અને મારા દોસતો સામે, અદેખી અને કપટી છે. તેથી તે તેણી તરફ વધારે યુસે થયો અને મારામારી કરવા લાગો. એ મારામારી બે ત્રણ દીવસ ચાલુ રહી. નવાજબાહએ તેને ડાખી દેવાને ધણીબી કોશિશ કીધી, પણ ફેડકટ. જેમ જેમ તેણી નરમ રહેતી ગઈ તેમ

તેમ અદલ ખીલતોજ ગયો અને માંડામાંથી ખરાબ સખુન વાપરવા તથા સેજ હાથચાલાકી પણ કરવા લાગો. તો પણ ઘેરની ફલ્લેતો નહી થાય અને લોકમાં હોહા નહી થાય એવા વીચાર થી નવાજખાદ્યએ તે વાત છુપાવવાની પુરતો દ્રશિશ કોધી. પણ તે સઘલું ફોકટ ગયું. પરચ-મ તેણીનાં સાસુએ અને તે પછો સસરાએ જાણ્યું કે, આ માટી બહારે વચે કંઈ જખ-રી ચકમક ચાલે છે, અને તેમાં અદલ ધણોજ ખેલે છે. તેમની એવો પણ ખાતરી થઈ કે, અદલ પોતાના દોસતોની શોખવણીથી નવાજ-ખાદ્યને નાહક સતાવેછે, અને તે છતાં તેણી તેને લઈ ચલાવવા માંગે છે. તોપણ માએ પોતાના દીકરાને અટકાવવાની કરી દ્રશિશ કરી નહી. “ગરંધીયો અદલ જરા આકરો છે તથા એમ એડાં કહાડે” કરી તેવણે અખાડા કીધા; પણ ખાવાથી તેમ થઈ શક-હું નહી. થોડોક વખત તેવણે અદલની મ-કરકુંદી ચાલવા દીધી, પણ તેને છેક આગલ વધતો જોઈ અંતે તેવણેના પોટો ગિછલી આ-વયો. એક દીવસે અદલ નવાજખાદ્યની સામે કંઈ બહાનું કહાડી ચોપરવાદી કરતો હતો, તે વામાં તેવણે બાહરેથી આવી લાગા, અને એ-કદમ વચે પડી તેની ઝાટકણી કહાડી નાખી.

આ ન ધારેલા બનાવ જોઈ નવાજ્યામને પણ નવી વલણ લેવાની મુજ પડી. તેણી અતયાર મુઠ્ઠી અદલની વીરૂંધ કોઈ દણડે કંઈ બોલી ન હતી, પણ હમણાં પોતાના સસરા આગલ તેનાં બેલુકોટકની સઘલી રાવ કરી પોતાનું ભરાઈ રહેલું પેટ ખાલી કરી દીધું. સસરાએ એ બહાનું લઈ વલી પોતાનાં પેટમાં ભરેલા સઘલો ઊભરો કણડયો. તેવણે અદલની પોતાના ઘેર તરફની તેમજ બહારી તરફની સઘલી બેદરકારી વીગતવાર જણાવીને તેને તદ્દન માથે પડેલા, મુરખ અને ઘેરબગાડુ કણયો; અને દુકમાં, કોઈ દણડે નહીં બોલેલા એટલું સઘલું તેવણે બોલી દીધું.

વાંચનારી બાનુએ કદાચ એમ ધારશે કે, અદલ આ સઘલું મુંગે મોંડે ખમી ગયો હશે, પણ નહીં. તે સામું બોલવાને ચુકયો નહીં, અને તે પોતાના બાપના કરતાં પણ વધારે બોલયો. તેણે બાપને “ધાંખરો,” “માથે પડેલો,” “ઝનુની,” “વેહમી” વગેરે ને મોંડે આવડું તે કહી દેખાડ્યું; બાવા દીકરા તરફ કશી ફરજ બજાવતા નથી એમ કહી પોતાનું દુખ રડ્યું; પોતાની બહારીની કમળતીની કહાણી કહી સંબલાવી; અને એ રીતે વાત આગલ વધી. એ મારામારી વચે તેનાં માએ ને

ભાગ લીધો તે સલાહ કરાવવાનો છે. તોપણ તેવણુ અદલની હીમાયત કરવાને ચુક્યાં નહી. જ્યારે અદલના ખુલેખુલા વાંક તેવણુ નામુકર જ્યાં શક્યાં નહી ત્યારે તેનો દોષ લાવીને સ-ધલો તેના “અભાગયા ગરેહ” ની ઊપર મે-લયો, અને કહ્યું કે, “કાણા જોશીએ એના ટપકો જોઈ એનું ચાલુ વરસ ધાણુંજ પીડા-કારીનું કહેલું છે, વાસતે એને કોઈ સતાવો ના !” આટલાં ઠંડાં પાણી છતાં અદલ પો-તાને ધનસાફ મણેલો સમજ્યો નહી. તેણે સાફ કહ્યું કે, “હવે ધગે તાલો રહેયો નથી. બ-ધરી સાથે હવે તો બાવાખી ઓખલી ગયા. પણ એવો જીલમ હું કદી ખમવાનો નથી. હવે મારેથી થશે તે હું કરશ, અને દેખાડશ કે આએ તોફાનનું પરીણામ કેવું મારું આવેચ.” એમ બોલતોજ કે લાગેલો પાગડી ડગેલો પેહ-રી તે બાહર નીકલી પડયો, તો જોઈ તેનાં માએ તેને ઘણાખી સમજવયો કે, દીકરા, “જરા થંડું પાણી પી તાડાડે પડીને જા !”

અદલ ઘરમાં ખાયડી અને બાવા સાથે મારામારી કરી આકેલો ભુત થઈને દમપરને દમપર બાહર નીકલી ચાલયો, તે ઊપરથી વાંચનારી બાનુએ કદાચ શીકર કરશે કે રખેને તેની મદદ કુવો તલાવ કરે. પણ નહી. એટલી શીકર રાખ-

વાનું હાલ કારણ નથી. અદલનાં ભિન્નમાં
 ડાહો દમસમ કરવાનો અવડવા સાથ એવો પણ
 કાંઈ દુરનો વીચાર આવ્યો હતો, પણ રસ્તામાં
 મંત્રોને મલતાં, તેમની સાથ ટપા ચલાવતાં
 બેકબેની શીતલ હવા ઘોરતાં અને બેંડસટાંડપર
 બેંડના મધુર સરોદો સાંભળતાં, તેના યુસો
 અને જુસો બંને જોવો ઉતાવળમાં અહડયો તે-
 વોજ ઊતાવળમાં ઊતરી ગયો, અને તે તદન
 ઠડો પડી ગયો. બેંડની મોજથી ફરેગ થતાં
 તેણે તેમજ તેના મીત્રોએ ઘેરે જમવા જવું
 જાહેર્યે, પણ નહી. દહાડો પુનમનો છે, અને
 તેથી બતીનો વખત થતાંજ પુરવ તરફથી અંદ-
 રનો સોનેરી ગોલો આકાસનાં વીસતીરણ મેદા-
 નમાં ગગડતો થયોછે. તેનું અવલોકન કરતાં
 શાધક બુધીના મીઠ સપલશાહનાં મનમાં એક
 નવી મોજનો વીચાર આવી ભરાયો. તેવણે દર-
 ખાસત કરી કે, “એવી સુંદર રાત આપણે
 બહિર ફરીને એનજોય કર્યે તો ઠીક. મને ખ-
 ખર છે કે, આજ રાતે હુકા ઊતેજક મંડલીનો
 નાટક છે. તે નાટકનું નામ મગરબુલ ચુલચુલર
 અને અફરકાતઉલ તફરકાત કરીને છે. તેમાં
 ધરતીકંપ અને જવાલા મુખી ફાટવાના દેખા-
 વો થવાના તથા ઉલગબરડી અને ચીલગ્રડપના
 દાવો ખેલાવાના છે. નાટક આજો લખનવી

ગાયનમાં છે, અને વલી તેમાં હરૌયનનો પારટ મખલુકાત ખીખી કરવાની છે. મોટે હું દરખાસત કરું કે આજે આપણે તે નાટક આપણુસુસ જોવો.” સમજા કરેડોએ આ દરખાસત હરખના ઉછાલા વચે પસાર કરી, અને તેઓ નાટકશાલામાં જવાને તઠયાર થયા.

પણ આગલ ચાલતાં વચે સવાલ ખે ઊઠ્યા. નાટકની ટીકીટ કીયાંથી મેલવવી, અને નાટકમાં જવા આગમજ જમવા ખાવાનું શું કરવું. પણ તેનો નીકાલ થતાં વખત લાગો નહી. નાટક જોવા જવાની ધણું કરીને દરેક તકે આપણો જિલો અદલ દોસ્તો વચે ચીરાયા કરતો હતો. તે પોતાના ખાવાની હલુસે માય સાથ લાડ કરી અને અસઠમપસઠમ સમજવી પઠસી ઓઢાવી, પોતાની તેમજ પોતાના ખે ત્રણ ખાસ દોસ્તોની ટીકીટ લેતો હતો. પણ આજે તો તે ઘરમાં બાંજી જુદા કરીને આવેલો છે, એટલે તેનાથી તેમ ખની શકયું નહી. તેથી ટીકીટ મેલવવા મોટે નવા રસ્તા શોધવાની તેમને ફરજ પડી. સપલે કહયું કે, આ નાટકનો ધોતાલ “ઑથર” મારો ફરેડ થાયછે, એટલે એક ખે ટીકીટ તો તેની પાસેથી હું “જાદાખખશ” મેલવી શકીશ. મીં સાવકશાહે કહયું કે, એ નાટક મંડલીના એક એકટર સાથ મને પીછાણ

હે. અને તેથી તે આપણામાંના બે ત્રણ જણને
 તે ગેરહાજરીમાં મરત ધુમાડી શકશે. મીં વીમનાકજી
 એ આનંદ આપો કે, ત્યાંના સઘલા કલાસના ટી-
 કીટ કલેક્ટરો સાથે મને ફરે'ડશીપ છે, અને તેથી
 હું આશા રાખું છું કે આપણુ સઘલાઓ તેમની
 મેહરબાનીથી વગર ટીકીટે કોઈપણ કલાસમાં સી-
 ટ મેલવી શકીશું. આ રીતે આ સઘલા “આ-
 દાખખશો”ની એક અડચણ તો આ ગરહસ-
 થાઈ શોધોથી ટલી; અને હવે જમવાની વાત
 બાકી રહી. તેને માટે નામાંકીત સપલશાહે એવો
 તોર શોધી કાઢાડ્યો કે, આજે આપણે ઘેર ન
 જમતાં ફાકલંડરોડીપરનાં જીવણનાં હોટેલમાંજ
 જમવું, કે એક કામમાં બે. કારણ, એક માજ-
 માં બે ગમત થઈ જાય. આ વીચાર સઘલાએ
 દીલિબ્બનથી કબુલ રાખ્યો, અને તેઓ એક
 હાથમાં પાઘડીઓ અને બીજા હાથમાં નાજુક
 વાકીંગ ઇસ્ટીક હવામાં ધુમાવતા જોશમાં, એક
 હારમાં અને સરખા પગો મેલતા, શુરા શી-
 પાઈઓની ધપે અને બઈશંઓ કરતાં નખલાં
 દીલે આગલ વધયા. પગુ આગલ આવતાં
 તેમનાં પગલાં અટક્યાં. મીં પીયરસની
 કનફેક્શનરીમાં કેટલાંક જાંગલા મડોનાં જો-
 ડાને આઈસક્રીમની મળાહ મારતાં જોઈ તેમ-
 નાં મોંઝામાં પણ પાણી છુટવા લાગું. તેથી એકે

દરખાસત કીધી, બીજાએ ટેકો આપ્યો, અને સમજાવ્યો ત્યાં આઈસીક્રીમ ખાવા ઉતરી પડ્યા. ત્યાંથી ફરેશ થઈ બહાર નીકળી, નાનકડા તરફ જવાને નામ પર સવાર થયા. જીવણ હાટેલવાલાને ત્યાં આવી પોંડવનાં તેઓએ દરેક માણસ દોઢ અરધા અરધા રૂપયાના ખાણાંનો વરદી આપી, અને આપણા આ શેઠયાઓ માટે તેનાં હાટેલના પાછલા ક'પાર્ગેડમાં ખાસ ટેબલ મંડાઈ. જીવણ હાટેલવાલા ધણે પોંડવેલા જુદી છે. અને એવા જુખરી ખારસ શેઠયાઓને કેમ ચીરવા તે બરાબર જાણે છે. તેને ત્યાં તરેહવાર પકવાનોની વાણી તથ્યાર છે; પણ પ્રથમ તો તે માત્ર ત્રણ ચાર સાધારણ અને સાદી વાણીનાંજ નામ તેમની આગલ દીધાં; અને પછી જ્યારે તેઓ બપોર અને બેવડાથી ખુબ બહારમાં આવ્યા, કે એ બંદો હાટેલવાલા તેમની આગલ આવી નવી નવી સરસ વાણીઓનાં નામ દઈ તેમનાં મોઢમાં પાણી છોડવવા લાગ્યા:—

“શેઠ મરઘી જાણશું? રૈસટ કીધેલી નરમ માવા મરખી તથ્યાર છે, હોકમ હોયતો લાવું સાહેબ !”

“તો બજા માણસ એમ ભાંસી મરતી ! જા જાણીથી એ આ ખીજ લઈ આવ.”

“સોલા! શેડોને વરે એક મરધી લાવતો ચાલ જલદી કર, શેઠયાઓ ખેસી રહ્યા છે.”

મરધી આવી લાગી, અને હજુ તો તેની ઊપર હાથ ચાલે છે તેટલે—

“મુરખી સાહેબ, જરા અનેનાસનાં ગોશને! ટેસ્ટ કરશો? તમારેજ ભાગનું પાકી રહેલું છે. પેલા હજમઅલી કાસમઅલી ખોળને મારે ખાસ બનાવેલું ઊતું, તેમાંથી તમારેજ બરસે જરા ઊંચું રાખેલું છે.”

“તો અભાગયા, વલી પુછી શાનું મરેય. લાવીને મુકતી; તુને અટકાવેય કોણ?”

“અરે બલા માણસો, તારે તો કહે તો ગોશના સમેસાખી લાવું? હું તો શરમાધને અપ્પાડા કરવા કરેય સાહેબ!”

“જા, લાવ, ખેઉ વાણી લાવજી, જલદી, જલદી, પેટમાં શાર પડેય ને મોંડાંમાં પાણી છુટેય!”

“લાઇઓ સાહેબ! પોરવા દોડ રે! ઉભા ઊભા ખેહુ વાણી લઇ આવ!”

“તયારે સાહેબ, કસટર તો આજે માંડીજ વાલશે કે?”

“પણ કસટર છે ખરું કે?”

“અરે સાહેબ, કસટર છે, મુરખો છે, અને જો કહે તો છે; જાણું તમારા જેવા શેઠયા આવે તાણું પાકી થું રાખ્યે!”

“લાવ! ને હોય તે લાવ! એની લાવ-
તેની લાવ! પેલુંની લાવ! જલદી! જલદી!”

“લાઈએ સાહેબ! તમ્યાર સાહેબ!
હાજર સાહેબ!”

એવી રીતે બહાર ઉપર ચહોડેલા અને
લેહરમાં આવેલા આપણા સાહેબો સરસમાં સ-
રસ ખાણું લઈ રૂપયા અરધાને બદલે અંકેક
જાણુ દોહડ દોહડ બંને રૂપયા સુધી જહટકાઈ
બારોબાર બનીને જીવનનાં હાટેલમાંથી અ-
સલ ઢપમાંજ બાહર પડ્યા. અને હમારી વાં-
ચનારી બાનુઓ ધારજે કે, હવે તેઓ પાધ-
રાજ નાટકમાં ચાલી ગયા હશે. પણ નહી.
હજી બાકી છે. રસતામાં તેઓએ મીયાં ચં-
દુલખાં ગુરગુરીખાંનાં કાવાખાનાની ખબર
લીધી, અને તયાં ચાહ, કાફી તથા શરબત સો-
ડાથી પેટમાં બાકી રહેલી જગા પુરી નાખી.
તયાંથી નીકળેલા તેઓ વલો સકુ પાનવાલીની
દુકાન આગલ અટક્યા. તયાં તેઓએ પાનના-
ને ખીડાંનો મુખવાસ કીધો તે કંઈ અરધી દુ-
કાનીનાં નથી. એલાયચી, જાયફલ, અને બ-
દામ પસતાં સાથનાં બંને દોહડયાંવાલાંજ ખી-
ડાના દુઆ તેઓએ મોંડાંમાં માર્યા. અને ર-
સતા વચે તે ચાવતા, પીચકારી મારતા, છાતા
કાણડતા, અંગરેજમાં વાત કરતા, આસપાસ-

નાઓ ઉપર વીદ્યા હુનરની પોતાની પુરવીણ-
તાનાં બલે દીકા કરતા, તેઓ નાટકશાલા આ-
ગલ આવી પેહચયા, જ્યાં રાજસભા શેરડીની
ગંદરી ખાતે પોતાના દાંતયા પીરની શેવટની
સેવા બજાવી દરવાજામાં ગગડા માંડયા.

આપણા અદલ, સપલ, સાવક અને ક્રમપની
જોડે ખોદાબખશ છે, અને તેમની પાસે દી-
કીટ નથી, તોપણ કોઈ કોઈ ખોરયા આપરયા-
ઓની પીછાણુ અને ચીલઝડપથી તેઓ અ-
રધી ધકામુકી અને અરધાં માન અકરામ વચ્ચે,
સરાલસમાં દાખલ થઈ શકયા. એક તરફથી
તેઓ ત્યાં પોતાની વાકીંગ સદીક અને બુટો
ઠોકવા લાગ્યા, અને ખીજી તરફથી તેમની પા-
છલ “ખોદાબખશ ! ખોદાબખશ !”ની બુ-
મો પડવા લાગી, નાટકશાલામાં તમાશગીરોનો
મોટો ભાગ હલકા વરગના મુસલમાનો અને તે
વાજ હીંદુઓનો છે. તેઓમાંના ઘણાખરા અ-
વારનવાર હુકા, ચીલમ અને ખીડી પીયેછે. તે
મનો દેખાવ અને તેના ધુમાડાની કડવી ખુશ-
ખોઈથી આપણા એ નવજુવાન મીત્રોના જીવ
ઉકલવા લાગ્યા. તેથી તેઓ એક તરફથી નાટક
જોઈ તેના એકટરો ઉપર દીકા કરતા, અને ખીજી
તરફથી આ હુકામીયા અને ખીડોદાસો સામે
દાંત કચકચાવી, તેમને “ડરદી” “ડવીલ”

“ ખેગર ” કતયાદી, વીદ્યા હુનરના ટીકાઓ સાથ પોતાની ગરહસ્થાઈની ગોફતેગોમાં લાવતા. તેમાં આપડા હીંદુઓ તો “ વાણુયા મુઘ્ઘ નીચી ” કરી અપમાડા કરી ગયા, પણ જે ત્રણ મુસલમાનો તો “ કાગરા ખાજી ” “ સુવર ” વગેરે સામી આડોતડી ચોપડી કાણડી તેમની સાથ અથડી પડ્યા. અહીં વાત વધી પડત; પણ નાટકવાલાઓએ વચ્ચે પડી તેમને ધ્વજા અને ઢંડા પાડ્યા. પણ તે પછી તેઓએ ત્યાં વધુ વાર ખેસવામાં પોતાની વીદવતા, દરજ્જા અને શોભાને ખેસવું સમજ્યું નહીં. તેઓ સરખાઓને આજે “ કાનસલટ ” થયું તથા તેઓ નાટક અધુરો મેલી નાટકને અને સાંભળનારાઓને અપમાન કરી લાગલા ત્યાંથી ઉઠી ગયા; અને બાકી રહેલો મોજ પુરી કરવાના ધરાદારી તેઓ લાગલાજ જુલજુલી જનને ત્યાં મધુર ગાયણુ સાંભલવા જઈ ખેડા. અહીં તેમને હમો વરણુનમાં આણુતા નથી. દુકમાં, આ ગમતથી તેઓ બરાબર રાતે હડી વાગે ફારેગ થયા. અને હવે વાંચનાર ઓ અચીત માનશે કે, તેઓ હસતા રમતા ઘેરે જઈ પોઠી ગયા હશે. પણ નહીં. હજી બાકી છે ! રાત હજી રમણુય લાગે છે, અને તે સતલ ચાંદની વાલો છે. તથા તેઓએ ડેરાવ કીધા કે તેની

મળાડ ઘોરતા ધીરે ધીરે બાંયખલા તરફ ચાલવું, અને ત્યાં પોતાના એક માતખર મીતર નામે મીંઝ એરચશા ફેરશાસશા ચાહચાહના ખંગલામાં જઈ ફરેશ થઈ રાતે ત્યાંજ આરામ કરવો, તથા ખરીયામદાદમાં ઊઠીપરેલમધે કુમલા કંટોલાંવાલાનાં ખગ્ગુરાંમાં નીરો પીને પછોજ ઘેર આવવું. તે સુજખ તેઓ હસતા બોલતા અને મરાતા વલગતા બાંયખલે ચાલયા, અને ત્યાં મીંઝ એરચશા ચાહચાહનું ખારણું ઠોકી, તેનાં કુટુંબને મીઠી જીંધમાંથી નાહક બડકાવી, પેહલાં પાણી માંગી પણ પાછલથી જરા છાંટો પણ સાથે લઈ રાતના વખતનો ધામો તેના ઝોટલા ઉપર ચાંદરણી ઘોરવાને ખાહને નાખી પડ્યા. મીંઝ ચાહચાહખી ચુલચુલયા હતા. ઘરમાં સમ્મલાં ફૂડવા લાગ્યાં, પણ મીંઝ ચાહચાહદાસ્તીના હક અને ફરજ ધણી સમજતા હોવાથી, તેઓએ ઘેરમાંનાની દરકાર મુદલ કીધી નહીં.

અદલશાહ અને તેમના મીત્રોની ચંડાલ ચોકડી બાંયખલે મીંઝ ચાહચાહના ખંગલાના ઝોટલા ઉપર હવા ખાતી પડીને શું કરે છે, તે જાણવાને જોટી થયા વગર વાંચનારી બાનુ-ઓ હવે ધનતેજરીથી પુછશે કે, આપણી નવાજખાહનું શું થયું. તેણીઓ જાણીને અ-

જાળ્ય થશે કે, જ્યારે અદલ પાદશાહી મોજ
મજાહમાં આ રાત યુજારે છે તયારે આપડી
નવાજખાઈ તેની જીદાઈ, નીરાશી અને ચીંતા-
થી અકલવકલમાં પડેલી છે. અદલ જ્યારેખી
ધરમાં ટુટકાંટ કરીને ખાહેર જતો તયારે ખાહેર
કંઈ નવનું દોહડ કરવા વગર પાછો ફરતો નહી.
તેથી આ વેલા પણ તે ફેરનો મારયો રખેને
કંઈ કામ વધારે, તેની હાય સોસનાથી નવાજ-
ખાઈનો છવ ગભરાવા લાગો. તેણીએ તે રાતે
‘આધું’ નહી, ‘પીધું’ નહી, અને સધલો વખત
વીચારનાં વમલમાં ફેલાડયો. સાસુએ જ્યારે
ખાવા માટે ઘણીજ ખોંહસ કીધી તયારે, તેમ-
ના સખુતને માન આપવા માટે, માત્ર નામને
ખાતર એક બે બુક મોહમાં નાખી થંડાં પાણી-
નો ગોટ ગલી ઉઠીને તુરત સુઈ ગઈ. જો આ
વેલા તેણીને જીંધ આવી ગઈ હોત તો પીડા
પતી જાત, પણ માઠે ભાયગે જીંધે તેણીને દગો
દીધો, અને તેથી આખી રાત તેણીએ જાણે
“કતલ” ના સરખી ફેલાડી. મધ્ય રાતે જ્યારે
ખારની ટક્કારી પડી તયારે તેણીને આશા આ-
વી કે હવે અદલ આવવો જોઈએ. તેથી તેણી
પલંગ ઉપરથી જીઠી ખારીએ રાહ જોવા ડોકમાં
કરતી બેઠી. એવામાં ધરધર કરતી એક જાડી
મોહલામાં આવી લાગી. નવાજખાઈ ઉઠી જીભી

થઈ કે અદલ આવયા ! પણ નહી. એ તો સામેના ઘેરવાલા અસપંદ્યારજી અદુખરાંવાલાની ગાડી છે. નવાજખાહ નીરાશ થઈને પાછી ખેંઠી; અને પા કલાક થયો નહી તેટલે અફડાતો ઝીકાતો એક રેંહેકલો આવયો. નવાજખાહએ માનયું કે હવે તો અદલજ આવવો જોઈયે. પણ નહી. એતો પડોસની ભિંયતલયેવાલી આંદણુ ચોંધારી કોઈને ઘેર લગનમાં ગરબાના રાગડા કાણડવા ગઈ હતી તે આવી. તે પછી કેટલેક વારે એક કુતરું ભોંસયું, અને નવાજખાહ વલી ડગાહ કે અદલજ આવતા હશે. ઘરમાં ફરતા મોઠા ધુસે લાકડાં ખખડાવયાં, અને નવાજખાહ સમજી કે અદલ આવી લાગા. મોહલામાં કોઈનાં ઘરનો અડગરો ઠોકાયો, અને નવાજખાહને આશા આવી કે અદલ પણ હવે આવશે.

એ પ્રમાણે આશા બાંધતાં અને ડગાતાં નવાજખાહ અતીશે ખેચેન બની ગઈ. બાર પછી એક, અને એક પછી એ અને ત્રણ વાગ્યા, પણ નહી અદલ આવયો કે નહી તેની નીશાની મલી. અને હવે ગરીબ નવાજખાહના નાજીક જીવની ધીરજ, સખર અને હિંમત જતી રહી. “મરેરે ! હવે શું કરું ! શું થયું હશે ! અદલ જીભરાયા ક્યાં ગયા હશે ! રખેને મ-

દમના જીવને કંઈ થયું હોય ! રખેને તેમની મમામ બપાઈએ કુવો તલાવ કર્યું હોય ! બલા માણસ મીઠાજના આકલા છે; તો રખેને કોઈ જુડા સાથ આડી પડ્યા હોય ને ચાકી પેહરામાં બેઠા હોય ! ઓ માય ! હવે શું કરે ? ક્યાં જઈ ? કોણને પુછું ? શું વીચારે ? મરે રે મરે ! બલયો રે એ દુખ્યારો દહાડો ! મુઠ રે આ કડકણી રાત ! વચુતું રે આ હીણું નસોબ !” એવા એવા વીચાર અને હાય અફસોસથી નવાજ્યાઈ જાણે ઘેલી બની ગઈ. તેણીને ગભરાટ એટલો વધ્યો કે હવે તેણીથી ખમી શકાયું નહી. એટલામાં મરઘા બોલવાનો થડો, રલયામણો અને આશા આપનારો જીડો સાદ તેણીને કાને પડ્યો, અને તેથી તેણીને નવી હીંમત આવી. તેણી પોતાની જગાથી એકદમ જાડી, અને સાસુના ઓરડા આગલ જઈ બારણું ઠાકી તેમને જીંઘમાંથી ઉઠાડ્યાં. ન ધારેલી રીતે જર રાતે એકાએક બારણું ઠાકાયાથી સાસુજીએ વલી ધસકો ખાધો. તેવણ ગાભરાં પડીને ઉઠ્યાં, અને બોલ્યાં—“ શું છે ! કોણ છે ! કેહ રે દીકરી શું કહેય ! મદદના કોઈના જીવને કંઈ થાયું કે ? મારો અદલ ! ! ઓ ! ! ઓ ! ! કેહરે માય, મારો અદલ કાણ ? તે હજી પણ નહીજ આવ્યો કે ? ઓ માય ! હવે

શું કરું? તેની મદદએ જીવપર તો નહીં કીધું હોય? જો તેને કંઈ થયું તો હું તો જીવ પરજ કરવાની જો!" સાસુના આ ગભરાટ આ ગલ નવાજ્યાધ પોતાનો ગભરાટ બુલી ગઇ. તેણીએ પોતાનું માથું ડોકાણે રાખી સઘલી વાત ધોરજથી તેવણને કહી સંભલાવી. અને પછી પુછ્યું જ શું? નવાજ્યાધએ તો પોતાનો ગભરાટ પોતાની છાતીમાં જ સમાવી રાખ્યો, પણ સાસુએ તો આખાં ઘેરમાં ગોઘયાઈ કરી મેલ્યું. તેવણે પોતાના ઘણીને જગાડ્યા, દીકરીને જગાડી, એટલું જ નહીં પણ ખીચારાં બરભાડુતોનેખી નાલિવેદવે બર ઊંઘમાંથી અપકાવયાં, તો જોકે તેમ કરવા સામે નવાજ્યાધએ તેવણને ઘણીખી મનાઈ કીધી. પણ ગભરાટ અને ગડબડાટ કંઈ એટલામાં જ અટક્યો નહીં. તેમાં એક નવો બડો જાડ્યો. તે એ કે, અદલના બાવા મિહરવાનજી જિહતાંને વારજ, ખીજ બધી વાત પડતી નાખી, પોતાનાં ઘણુયાણી મીઠીબાઈ ઉપર છેડાઈ પડ્યા. તેવણ હાથ અને પગ પછાડી બોલયા કે, "એમાં બધી કસુર તમારી છે. એ કમખખત દુકતાને છગાવી મેલનાર તમેજ છેવો. તેને મારી હજીસે પછસા આપીને રાતો રવાઈ નાટકમાં, સરકસમાં, મેલામાં અને સમ્રલામાં બટકવાનું ઉતે-

જન તમેજ આપણું. તમારીજ કુમકપર તે
એટલો ધ્રુવ ન બેઠ્યા થઈ ગીયો. તો તમે
એને ખોટા લાડ લડાવીને ધ્રુવાવો નહીં તો એ
એટલું માથું ઊંચકવાની હીંમત કરે નહીં. અને
હવે વાત જરે હાથથી ગઈ તારે તમે પોતાનું
ફાડી લેવાને બદલે વચ્ચે મને ધસડવા આપાંચ.
તો હવે હું શું કરું? તમે છેવો ને તમારો દીકરો
છે, ફોટો માથું ને ફાફો લાલ લોહી. હું તો હવે
એ દુકતાથી બેજર ને કાયર થઈ ગીયો.” આ
સખત તાના ટપલા સાંભલી મીઠીબાઈ શ્રીકાં
તો પડ્યાં, પણ તેવણે જોયું કે ધણીના ધાસાથી
જોડી જવશ તો તેવણુ વધારે રસપર ચલડ્ય
તેથી તેવણુ સામાં તેમને દમ ભરાવવા લાગાં,
“વાય વાય ! મેરવાનજી, એ તેશું તમારો રીત
કે ? જીવાન પાહાર જોવા ને પથરમેથી પાણી ક-
હારે તેવો દીકરો ખોલવાઈ ગીયો, તેને શોધવા-
નું નહીં મલે, ને પેલી મુઠ્ઠી ભૂરી રાણીની પએ
તાના ટપલા મારવા શાનું બેઠાચ ? જોવો અ-
તર ધરી ખાહાર, ને મારા નવસો નવાઈના દીક-
રાને, જોવો જીતો તેવાજ ને આખો ને આખો
સહી સલામત મારી આંખ આગલ લઈ આ-
વો. નહીં તો હું મારો જીવજ પછાડી નાખશ!
હા, તમને કહી મુકુંચ સાફ; બમાર રાતને વ
ખત મારા દીકરાને કંઈ વાંકું ખોલાયાચ તો

તમને મારા જીવના સમ છે. તમારો મદદને દી-
કરાને નામેજ શાની અબીતરી બરાયમ? તે
નાટક જોવા ફરેમ તેમાં તે મુકુ શું પાપ થા-
યું? હોયજ તો, બચાં હોય તે કેવાં હોય? સ-
ઉના છોકરા રતો રવાહ ખાણ ફરેમ કેની ?
તમે એમ છેક દાબી ધરે તારે મુકુ જીવાય તે
કેમ ? ” એ સઘલી ધાંધલ છતાં મેહેરવાનજી
કંઈ નરમ પડ્યા નહી. તેણે મીઠીબાઈની વ
ધુ આટકણી કહાડી; અને મીઠીબાઈએ તેવણની
પાછી ધુલ પખેડી. એવો રીતે વાત આગલ
વધી; પણ તે ગંભીર રૂપ પકડે તે આગમજ ધ-
રમાંનાં બરબાડતો વચે પડ્યાં, અને સઘલાં
રમખાણનો દોષ નાપાક શેતાનને માથે નાખી
એવું ડેરવડું કે, મેરવાનજીએ ત્રીજા માલવાલા
બાડુત ધનજીશાહ સાથે નાટકશાલા આગલ
જાહેને અદલની ખચર કહાડવી. એ ઠરાવ મુ-
જબ તે ખીચારાઓ મોડી રાતને વખત આંખ
ચોલતા અને અવાચી ખાતા ડોઠમાંથી છેક ફા-
કલંડ રૈડ ઉપર નાટકશાલા આગલ ગયા. પ-
ણ તયાં તો કાણું કુતરેખી દીકું નહી. હવે કર
વું કેમ ? પણ “ ભુતગું ઢેકાણું આમલીમાં, ”
એ કેહવત યાદ કરી તેઓએ ધારડું કે અદલ
નો પટો તેના ડીયર ફરેંડ સપલને તયાં મલશે.
એવા વીચારથી તેઓ સપલને ઘેરે ગયા; પણ

જોશી આપણા જીવાનચાના ઢંગ ! ૮૫

તયાંથી જો સાર મલ્યો તે એટલોજ કે સધલા દોસતો રાતે મોજ કરવા ઉતરી પડ્યા હતા, અને તયાંથી તેઓ કદાચ બહારે બહાર નીરો પોવા ગયા હશે, અને સહવારે આવશે, કેમકે તેઓ અવારનવાર એમ કરેછે. આ વાત જણાવતાં સપલશાહના બાવાએ અદલ શાહના બાવા આગલ પોતાના છોકરાનાં ઉડાઉપણાંની વાત કહાડીને દુખ રડવાને કંઈ બાકી રાખ્યું નહી. મેહરવાનજીએ તેમની તરફ દીલસોજી દેખાડતાં પોતાના અદલ વીશે તેવોજ બલાપો કહાડ્યો, અને તેથી તેઓ વચે “આવ બાઈ હરખા, આપણુ ખેડી સરખા” તેવી વાત થઈ પડી. તયારખાદ તેઓ તયાંથી પોતાને ઘેરે પાછા ફર્યા, જો વેલા બામદાદનો કલાક પાંચનો અમલ થવા આવ્યો હતો. તેમની વાતથી જોકે ઘરમાં સરવે કોઈને થોડી ઘણી ધીરજ આવી, તોપણ અદલનાં માયનો જીવ માન્યો નહી, અને તેવણે ગડબડ તથા ગભરાટ જારીજ રાખ્યો. નવાજખાઈની જોકે એટલી ખાતરી થઈ કે અદલ કેટો મોજ મારવા ઉતરી પડેલા હોયો જોઈયે, તોપણ તેણીનાં મનની ખેચેની નીકલી ગઈ નહી. દીવસ ઉગવાની તક્યારી છે, એટલે પાંચું સુવાનો વીચાર તો તેણે માંડીજ વાલ્યો, અને સરેશતા

મુજબ ધરનું કામકાજ કરવામાં રોકાઈ. તેણીએ કુવાની પાણીગત ઘોઈ, ઊંપર ઘાયા, અને બંને કેકાણે ચોકના સાઠયા નાખ્યા. તે પછી પાણી ભર્યું, વાસણ ઊઝાડ્યાં; અને છેલે, ચુહાનો સણકી પાણી તાતવા મેલ્યું, કે અદલશાહ જવા ધરમાં આવે તેવાજ તેમને નહવાડી નાખે (!)

પણ એ સઘણો વખત અદલનો અને તેનાથી મેલેલો નાસીપાસીનો વીચાર તેણીનાં મનમાંથી નીકળ્યો નહીં. તેનો ગમ તો તેણીની છાતી ઉપર ચહડી આવતોજ રહ્યો. તેમાં આખી રાત હંતેજરી સાથેનો ઊઝગરો કાઢેલો, અને તેની વલી ખુબે પેટે; તથા તેણી એટલુંજ કામ કરતાં એટલી તો ઠાકી ગઈ કે, તેણીને મગજે ભમરી આવવા લાગી. તથા બાકીનું કામ અધૂરું મેલી એકદમ પોતાના ચારડામાં જઈ તેણી પલંગ ઉપર ફસડાઈ પડી—અને પડી તે પડીજ! કાંકે એવી સખત હંતેજરી, મેહદ બલાપો, અવીશ્ય નાસીપાસી, આખી રાતનો ઊઝગરો, ખુખી હાલત, અને કામની થાક,—એ સઘલાં સાંટક એકઠાં મલયાથી તેણીને ધધરીને સખત તાપ ચહડી આવી.

આ તરફ બાપડી નવાજબાઈ પોતાના વરનો હંતેજરીમાં તાવની ભાગ થઈ પડી છે, અને પેલી તરફ આપણા અદલશાહ પોતાની

મોજની મસ્તીમાં એક નયારીજ જંજાલના શી-
કાર થઈ પડે છે. અદલ અને તેના મીત્રો ડેરા-
વ મુજબ સહવારમાં નીરો પીને પરેલથી પાછા
પોતાને ઘેરે આવવા માટે, છ. આઈ. પી. રે-
લવેની એક ત્રેનમાં સવાર થયલા છે. તયાં ગા-
ડીમાં બેઠા બેઠા પોતાની હુશયારી, ગુરુજી
અને દમામ દેખાડવાને તેઓ કશું બાકી રાખ-
તા નહી. આખે રસતે તેઓ ધીરે ધીરે ગાયન
લલકારે છે, અને અનેક મળાડ કરે છે. વલી
ગાડીમાંના દરેક ઉતાડ સામે તેઓ ભરમમાં તે-
મજ ખુલી રીતે ટીકા ચલાવે છે; અને જાણે
ગાડી તેમના બાવાનીજ હોય, અને તેઓ સી-
વાય બીજા ઉતાડો વગર પહોંચે બેઠેલા હોય,
તેમ તેઓ ગાડીમાં સહથી વધારે જગા રોકી
રાખે છે, અને તેમાં ગમે તેમ છપ્પર કરે છે. પણ
એટલુંજ નહી. તેઓ દરેક જાત વાલાઓના
બેષટા પાડે છે. હીંદુઓને “ પોતયાંદાસ,” “ પો-
તયાં પારેખ” તથા “ અલીના અલયા; ” મુ-
સલમાનોને “ મીયા ફજજુ; ” ફરંગીઓને “ ગે
પાજી; ” વોડરાજીઓને “ બુજના બંદા; ” ધા-
ટીઓને “ બાજરાવ પલાલા; ” પરબુઓને “ વાં-
સફારા; ” અને અંધયાડોને “ કુરાઈ કોંસ ”
વગેરે કહી, તે આપડાઓનાં પઝરણમાં તેઓ
મોજ અને ફીરતી માને છે. નાદાન ચીબાવલા-

ઓને કોણ માંડ લગાડ કરી કોઈ તેમની સામે
 થતા નથી; અને જેમ જેમ તેઓને કોઈ અટકા-
 વતું નથી તેમ તેમ તેઓની જીભલી બિલેકવીજ
 ચાલે છે, અને તેમાં તેઓ પોતાની કૃતેહ થતી
 વીચારે છે. પણ તેમની આ કૃતેહ વધુતર ટકી
 નહી. એક મીયા સાહેબ, જેઓ ગાડીનાં એક
 ખુણામાં બેસીને યુપચુપ ખીડી પીતા હતા, તેમ-
 ને તેઓએ ખીડી નહી પીવાનો હોકમ કીધો,
 અને તે જ્યારે તેણે માન્યો નહી ત્યારે પોતાની
 વેલાતી બોલીમાં તેને “ડરટી,” “નેસટી,” “ડવી-
 લ” “બેગર,” વગેરે ફરમાસુ ગાલો ચોપડી કહાડી.
 પણ આ મીયા સાહેબ કંઈ બાપડા પેલા હીંદુ
 જેવા પોઆ કે વોહરાજ જેવા રાંક નથી. તેવણ
 આપણા આ વેલાતી માસટરે કરતાં વધારે તી-
 સમાજખાં છે, અને તેવણનાં મગજમાં રાઈ,
 મરચાં અને મરી સઘલાં સાથેજ બરાયલાં છે.
 તેથી આપણા અદલ અને તેની કમપનીએ જ.
 વી તેને અંગરેજમાં ગાલો ઝાડી તેવોજ તે બોલે
 અહડાવી ઉઠ્યો, અને “કહવા,” “કાફર,” “સુવ-
 ર” વગેરે કહી, પોતાના ગજવામાંની છરી કા-
 હાડી તેમની સામે ધસ્યો. એથી આપણા એ
 અરંધ સુધરેલ બહાદુર મોકાડી પેહેલવાનોનાં
 હાડકાં તો ગગડીજ ગયાં. તેઓ તદન ગાબરા
 પડી ગયા; પણ ગાડીમાં બેઠેલા સંખ્યાબંધ જી

તારૂઓ વચે શરમ લાગે તેની ખીલીકધી તે-
ઓ “એંચ પકડ, મુજે જોર આતા હે” એ કે
હવત પ્રમાણે જરા તેં તું કરવા લાગા. પેલા મી-
યા સાહેબ કેદની ખુમારીમાં ભારેભાર છે, તેથી
તેવણ કંઈ પાછા હટયા નહી, અને વાત વધી
પડી. ખીજ એકમારગી ઉતારૂઓ આપણા એ
સુધરેલ સાહેબોની “લુલીની લપલપા”થી કંટા-
લી ગયલા છે, તેથી તેઓ સધલા મીયાની તરફ
થઈ ગયા; અને વાત એટલી રસપર ચહડી કે,
ભાંચખલા સંટેશન ઉપર જેન આવતાંજ તે મી-
યા સાહેબને તેમજ આપણા સુધરેલોને ગાડીમાં-
થી ઉતારી પાડવાની ફરજ પડી. તયાં તેમને લા-
ગલાજ આપણા પોલી પાઘડયા પોલીસના
“સીપાઈ દાદા” આવી મલયા, અને કેટલીક
હોંસાતોંસી થયા પછી તેમને પોલીસ ધનિસપેક-
ટર મીં મલાગિન સાખ (?) ને ખંગલે લઈ
ગયા, જોણે સરેસતા મુજબ પુછપરછ અને નો-
ધ કરી લઈને તેમને એક ખીજ સામે સમનસ
લઈ ફરયાદી ચલાવવા જણાવયું.

એ ખટપટ અને દોડાદોડમાં અદલ ખ.
પોરે ખાર વાગાસુધી ઘેર જઈ શકયો નહીં;
અને તેની આગમજ કોઈ ઓલખીતાએ
તયાં જઈને ખબર પોંહચાડી કે, તમારા અદલ-
શાહ અને તેમના દોસતોને મુસલમાનો સાથ જ-

બરી મારામારી થઈછે; અદલ અને તેમના દો-
સતો ઉપર મરતતોલ માર પડયોછે; અને વલી
તેમને મુશકાટાટ કરી પોલીસમાં ધસડી લઇ ગ-
યા છે! આ ખપ્પર મલતાં અદલનાં ધરમાં કેવી
અસર થવી જોઈયે, તે વાંચનારી બાનુઓ સે-
હલથી સમજી શકશે. અદલનાં માએ સરેશતા
મુજબ ગોંધાટ અને ગડબડાટ કરી ઘેર ગળતી
મેલધું. તેના બાપ તેની શોધ ખોલ માટે પો-
લીસ સેટેશનો અને પોલીસ કોર્ટ તરફ દોડા-
દોડમાં પડ્યા. અને નવાજખાઈ બીચારીતો તા-
પે પડેલી, એટલે એ વાત સાંભળતાંજ અચીતો
ધસકો ખાઈ ખેસુધ થઈ પડી, જેમાંથી તેણીને
મહા મેહનતે પાછી હુશયાર કરવામાં આવી. ન-
વાજખાઈને હુશયાર કરવામાં આવી તે વેલા અ-
દલ ધરમાં આવી પોંહચેલો છે. અને વાં-
ચનારી બાનુઓ ખચીત વીચારશે કે તે પો-
તાની માયાલુ બાયડી આગલ દોડી જઈ
તેણીને દીલાસો આપવા તથા તેણીની મે-
નીજ કરવા મંડી ગયો હશે. પણ નહી.
ખચીત નહી. અદલ નવાજખાઈ પાસે ગયો
નહી, અને તેણીની મેનીજ કીધી નહી તો
નહીજ, પણ તેણી મરેછે કે જીવેછે, તેણીને શું
થયુંછે, અને કાં થયુંછે, તેની પુછપરછ કરવાની
વઠીક દરકાર કીધી નહી. અને જ્યારે નવાજ-

આધને જોવા આવેલી તેણીની એક સહી તરફથી અદલને કેહવામાં આવ્યું કે, તમે જરા નવાજબાઈ આગલ આવો, તેણીનો ગભરાટ નરમ પડે અને તેણીને દીકાસો આવો, તયારે તેણે નવાજબાઈ સમજે તેમ ખુલી રીતે અને ડોલા ફેરવીને કહ્યું કે, “એ શું કહેતો? એ શાની વચમાં અરડાઈ પડી છે? એને શું ધારે આધી છે? હશે તો કાંઈ એનાં કરતુકનાં ફલજ હશે!” કેવું બેકદર માણસ!

અદલશાહની એવી બેકદરાઈ અને શા-આધનું પરીણામ ધણું દુષ્પ્રદાયક નીપજ્યું. તેથી નવાજબાઈની નીરાશી અને કકલાટ છ-યાદિ થઈને તેણીની માંદગી વધતીજ ચાલી. ઘરમાં તેણીને માટે દવાદારની ધમાલ અને ડાકટરોના ફેરા ચાલુ થયા. સરેશતા મુજબ તેણીને જોવાને માટે તેણીની સહી મીત્રીઓ, સગાંવહાલાં, અને ભરબાડુતોની ભીડ પડવા લાગી. જો કે નવાજબાઈએ બનતાં સુધી પોતાના વરની કહાણી છુપાવવાની કોશિશ કીધેલી છે, તોપણ સંબંધાં સમજી ગયાંછે કે તેણીની માંદગીનું મુલ કોઈજ નહીં પણ તેણીનો વર અદલ છે. ખુદ નવાજબાઈનાં માખાપ પણ તે પામી ગયાં. તેઓ તો અદલની ચીખાવલી વરતનુક વીશે આગલથીજ જાણીતાં છે; અને

તથા તેઓ વારંવાર પોતાના દીકરીને સલાહ આપતાં આવયાં હતાં કે, એવા વરને નીવારી એવારીને તું ફર, અને જોઈએ તારે આપણું ઘરમાં આવી નીરાંતે રેહ. નવાજખાહ તે માનતી ન હતી, અને પોતાને સાસરે ઘેરજ રહી કોઈની રીતે પોતાના બરતારને વસ કરવાને ઠેરાવ રાખતી હતી. પણ તેણીની આ માંદગીમાં તે સમ્રાજી ઉલટાઈ જવા લાગું. તેણીનાં માય માસી તેણીની આ માંદગીમાં તેણીને જોવા આવેલાં, અને વધારે માંદગી જોઈ તયાંજ રહી પડેલાં છે. એ ઠાંકણે તેમને અદલની સખત વરતનુક નજરે નજર જોવાની તક મળી, અને તે જોડે કેટલીક બાકુતણીઓએ તેમની આગલ નવાજખાહનાં સંકટની વાત, બહરાંઓના રૈવાજ પ્રમાણે મીઠું મરચું બબરાવીને કહી. અને એ સમ્રાજીનું પરીણામ થું નીપજ્યું? એજ કે, નવાજખાહને તેણીની માંદગીને બહાને તેઓ પોતાને ઘેર લેઈ ગયાં. નવાજખાહનાં સાસુ અને સસરાએ ઘણુંની ના કહ્યું, નવાજખાહએ પોતે પણ ઘણી આનાકાની દેખાડી, પણ સુનાંમાય (નવાજખાહનાં માય) એકનાં એ નહી થયાં. તેવણે પોતાના વીચારમાં મકમ રેહવાને તથા ફાવવાને, નવાજખાહની માંદગી બિપરાંત એક બીજું પણ કારણ મલકું હતું. તે

એ કે, આ વેલા નવાજ્યાઈ હમેલદાર છે, અને તેથી તેણીને પોતાને ઘેર ખોલાવી રાખવાને સુનામાએનો જીવ તલપાપટ થયાજ કરતો હતો. દોકરીનું પેહેલું સુવાવડ દરેક માયને દુનયામાં એક રાજ કરતાં પણ વધારે વહાલું લાગે છે; અને નવાજ્યાઈનાં માયનાં સરખાં એક તદ્દન અસહી વીચારનાં અને જીના રૈવાજોને અનુનથી માનનારાં બધરાં તેવી તકને પોતાના હાથથી કદી પણ જવા દેય નહીં.

એક તરફ નવાજ્યાઈ માંદી થઈને સાસરથી મહીરે જઈ પડી છે, અને બીજી તરફ અદલશાહ ફરયાદ ફરયાદીની ધક્કામુક્કીમાં પડ્યો છે. તેણે ધરપચમાં ને ધરપચમાં પોતાના એક આલખીતા વઝીલની સલાહ લેઈને પેલા મીયા સાહબ સામે, હુમલો કરવાનો, ગાલ દેવાનો, અપમાન કરવાનો અને ધમકી આપવાનો, એવા ચાર વાંકા મેલીને પોલીસ ટોરટમાં ફરયાદી માંડી છે. તેવાજ વાંકો મેલીને મીયા સાહેબે પણ તેની ઉપર સામે સમનસ મેલવયો છે. જો કે મીયા સાથની મારામારીમાં અદલ કંઈ એકલો ન હતો. તેની જોડે તેના સમ્મલા મીત્રો હતા; તોપણ એમાંથી કેટલાકોએ સરકી જઈને અને કેટલાકોએ કુલનજી કરીને “ઢેરનાં ગાડાં” દાખલ તેનેજ આગલ પાડ-

યો છે. અદલ પોતે કંઈ બાહાદુરી કરીને નામ
 મેલવવાની તક શોધતોજ હતો, તેથી તે આ દ-
 લદેસરીનાં કામમાં મોટી ખુશીથી આગલ પડ-
 યો છે. વલી એક મીઠ ગપમારશાહ નામે જુ-
 વાન શખ્સ તુરતનાજ વેલાતથી બારીસટર બ-
 નીને આવેલા છે, અને જોયો મીઠ સપલશાહ.
 ના મીત્ર થાય છે, તેઓએ તેમને “ઓબલા-
 ઇજ” કરવા માટે આ કેસની “બરીફ” કશા
 પણ લવાજમ વગર પોતાના હાથમાં લીધી છે.
 આથી અદલ અને તેના મીત્રો પેલા મીયાને
 માત્ર સાદી સજા કરાવવાનીજ ઉમેદ રાખતા
 નથી, પણ ઓછામાં ઓછાં સાત વરસ “કાલાં
 પાણી” માકલવાને મુદ્દયાં મરડે છે. હમો ધારયે
 છીયે કે, હમારી ધણીક વાંચનારી બાઈઓ પણ
 એવોજ આશા રાખશે, કેમકે જમ ફરયાદી માં-
 ડનારા સાહેબો હુશ્યારનાં પુદ્ગડાં છે, તેમજ તે-
 મના બારીસટર સાહેબ પણ વેલાતની હવા
 બાઈ આવેલા છે. એટલે પછી જાહયેજ શું !
 માજીજેટ તેમના પેલા હરીફ મીયાને ફાંસી ચ-
 હડાવે તે પણ તયારે તો થોડું ગણાય ! વલી તે
 મીયાએ કંઈ બારીસટર રોકેલા નથી. તેના બ-
 આવ કરવાને માત્ર એક દેશી વકીલ છે તે નથી
 વેલાતી કે નથી બપકા વાલો. એટલુંજ કે લાંબી
 મુદતની “પરેકટીસ” થી તે પોતાનાં કુલોને

બચાવી લેવા માટે સારી રીતે પ્રખ્યાત થયેલો છે. પણ તે આપણા અદલ, તેની કમપત્તી અને તેમના ખારીસર સાહેબની ખાતરમાં આવતો નથી. તેઓ તેને હસી નાખે છે, અને કેસ જીતવાની પુર ઉમેદમાં ટાંટ્યા ટટાર રાખી અહીંથી તહીં દોડતા ફરે છે. કેસ પેહલો નીકલે તેનો અગાઉ તેની માંડવાલ કરવાને અદલને તેના બાવાએ બહુ આગરણ કર્યો. પણ અદલની ખાતરમાં તેમની વાત ઉતરી નહી. તેણે પોતાના બાવાને “ખીંઈકણુ” અને “વેહમી” ગણીને હસી કહાડયા, અને જાણે કેવોએક વરઘોડે ચહુડવાનો હોય એવી જાલટ અને બપકા સાથે તે પોલીસ ડારે ચહુડયો.

પણ અફસોસ ! તેની એ ધારણા અતે જાધી વલી. તેના કેસે શરૂઆતીજ ઉલટી વલણ લીધી, અને અતે તે તેની વીરધ ચુકયો. મીયા સામેનો તેના કેસ ઉડી ગયો, અને તેની સામેના મીયાનો કેસ સામેત થયાથી તેને રૂ ૨૫ ના દંડની સજા થઈ, તથા છ મહીના વેર મુલેહથી રેહવા માટે તેના હાથ મચકડા લખાવી લેવામાં આવ્યા. એમ કેમ ખતી ગયું ? વાંચનારી બાનુઓ ઘણી અજ્ઞયખી સાથ આ સવાલ પુછશે. તેના ખુલાસો સેહેલ છે. અદલનો ખારીસર વેલાતથી આવેલો હતો કે પછી શ્રી

દંદિનગરીથી આવેલા હતા; પણ તે તદન કાચો, પોલીસના રાહદારથી સદંતર અંજાણે અને તે જોડે ભાણે હતા, જેથી તેણે સવભાવીક રીતે કેસને હાલ હવાલ મલાવયો. ખીજા હાથપર પેલા મીયાનો વફીલ સધલી રીતે પહાવરડો, ઝડપયો અને અનુભવી હતો, તેથી તેણે સામેવાલાની નખલાઈ અને નાવકિકીના લાભ પુરતી રીતે લઈ લીધો, અને પોતાના કુલને નહીં આશા રાખેલી રીતે ઝીતાવી આપયો. પણ આ હાર ઝીતનું કારણ એકલું એજ નથી. જ્યારે અદલ તરફથી માત્ર તેના ત્રણ ચાર ચુલચુલયા તમાક મીતરૈએજ સાક્ષી આપી, ત્યારે મીયા તરફથી રૈલવે ગાડોમાં બેઠેલા કેટલાક ધરખમ ઉતાડ્યોએ, પોલીસ સીપાઈઓએ તથા પોલીસ ઇનસપેક્ટર મી० મલાઉનસાએ સાક્ષી આપી. તેમાં તેઓએ અદલ અને તેના મીતરૈની ટચાકી અને ચીખાવલાપણાનો ચીતાર એવીતો સારી રીતે આપયો કે, માજીસતરૈના મન ઉપર તેની સારી અસર થયા વગર રહી નહી. વધી આ સાક્ષીઓ જ્યારે પોતાનો ઊલટ ખાલટ તપાસમાં જરાપી દુટ્ટા નહી, ત્યારે અદલના મીત્રો ઊલટ ખાલટ તપાસમાં હયાંથી તયાં અને તયાંથી હયાં ડોલા ખાવા પડ્યા હતા. આ સધલાંથી અદલની પારટી માત્ર હારોનેજ આવી નહી, પણ માજી-

